Tweede Kamer, Economische veiligheid en strategische autonomie

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT
Concept

De vaste commissie voor Economische Zaken en de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken hebben op 11 november 2026 overleg gevoerd met mevrouw Herbert, minister van Economische Zaken en Klimaat, over:

- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 29 juni 2026 inzake reactie op de notitie "Naar een eerlijke economie binnen planetaire grenzen" van de Fair Resource Foundation (32852, nr. 409);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 2 juli 2026 inzake vertrouwelijke informatie over inzet Beschermingsvoorziening Economische Veiligheid (BEV) (30821, nr. 338);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 7 juli 2026 inzake kabinetsinzet Nationale Grondstoffenstrategie (32852, nr. 426);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 2 juli 2026 inzake diverse onderwerpen ACM (25268, nr. 251);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 30 april 2026 inzake jaarverslag van het Bureau Toetsing Investeringen (BTI) over 2025 (30821, nr. 333);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 24 april 2026 inzake update voortgang kabinetsinzet economische veiligheid (30821, nr. 332);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 1 juli 2026 inzake voortgang Nederlandse AI-fabriek (26643, nr. 1538);**
- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 6 november 2026 inzake kabinetsinzet Europees centrum voor kritieke grondstoffen (2026Z24328).**

Van dit overleg brengen de commissies bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Van Eijk

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Klaver

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Reinders

Voorzitter: Raijer
Griffier: Krijger

Aanwezig zijn zeven leden der Kamer, te weten: Bühler, Flach, Kisteman, Van der Lee, Oualhadj, Prickaertz en Raijer,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en mevrouw Herbert, minister van Economische Zaken en Klimaat.

Aanvang 10.00 uur.

De **voorzitter**:
We gaan beginnen. Goedemorgen allemaal. We hebben vandaag het commissiedebat Economische veiligheid en strategische autonomie. Ik heet de minister van Economische Zaken en Klimaat welkom, en natuurlijk ook haar ambtenaar. Ik heet de mensen op de tribune, de mensen die thuis meekijken en de mensen die online meekijken allemaal welkom. Ik heet onze Kamerleden ook allemaal welkom. Ik zal ze aan u voorstellen: lid Flach van de SGP, lid Prickaertz van de PVV, lid Kisteman van de VVD, lid Oualhadj van D66 en lid Bühler van het CDA.

De leden hebben vier minuten spreektijd. Ik wil u ook allemaal vragen om u aan die tijd te houden. U heeft drie interrupties. Dan geef ik het woord aan lid Flach voor zijn inbreng.

De heer **Flach** (SGP):
Dank u wel, voorzitter. De vraag is: gaat het vandaag over graaiers of bouwers? Dat is de vraag. Zien we ondernemers als graaiers of als harde werkers die risico nemen en bouwen aan onze economie en welvaart? Een sterke, robuuste economie staat of valt met die ondernemers en met bedrijven die zich hier veilig weten, niet alleen fysiek maar ook qua overheidsbeleid. Het gaat erom dat je niet van de ene op de andere dag moet vrezen voor het vermogen dat je opbouwt om te investeren in je bedrijf omdat er een amendement wordt ingediend dat met een botte bijl op de economie inhakt.

De SGP doet met JA21 en BBB juist voorstellen voor lastenverlichting, zoals de verhoging van de mkb-winstvrijstelling en het behoud van de startersaftrek. Naast minder lasten moeten minder regels de ambitie zijn. Na jarenlange explosieve stijging van de regeldruk nam de Kamer gisteren een motie aan die ik samen met collega Kisteman indiende. Die motie stelt een helder doel: de regeldrukkosten mogen niet langer stijgen; deze kabinetsperiode moet de regeldruk merkbaar gaan dalen.

Voorzitter. Economische veiligheid begint met iets heel eenvoudigs: koester de mensen die onze economie dragen, de bouwers, want ook dat is economische veiligheid en strategische autonomie. Ik vraag de minister: deelt zij de zorgen die ik heb geuit en die ik voortdurend tegenkom bij ondernemers? Hoe kijkt zij naar voorstellen die ingrijpen op onze economie, waarbij ondernemers als een pinautomaat worden ingezet en waardoor wij in de toekomst de rekening gepresenteerd krijgen?

Voorzitter. Na deze hartenkreet vraag ik aandacht voor de uitwerking van de buurlandentoets. In een Kamerbrief wordt verwezen naar de bedrijfseffectentoets, waarin standaard rekening wordt gehouden met het gelijke speelveld. Dat is te mager, want deze toets maakt niet inzichtelijk hoe energieprijzen, subsidies, regelgeving en andere zaken gezamenlijk uitpakken voor onze industrie. Europese beleidsruimte zou hier niet strikter moeten worden ingevuld dan bij onze buren, tenzij een zwaarwegend publiek belang dat vereist. VNO-NCW heeft inmiddels een buurlandentoets ontwikkeld die hier invulling aan geeft. Is de minister bereid om een afzonderlijke landentoets voor de industrie in te voeren als onderdeel van de bedrijfseffectentoets, zodat voor invoering van nieuw beleid in beeld wordt gebracht of Nederlandse bedrijven zwaarder worden

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

belast dan vergelijkbare bedrijven in relevante buurlanden?

Voorzitter. Laatst was ik bij een fantastisch bedrijf in mijn eigen dorp, Hendrik-Ido-Ambacht. Dat bedrijf levert aan Defensie. De SGP wil dat zo veel mogelijk oranje bedrijven bijdragen aan de grootschalige opschaling die Defensie op dit moment doormaakt, zodat onze economie daar maximaal van profiteert. Dit bedrijf heeft mooie orders binnen weten te slepen van onze krijgsmacht. Tot zover geen vuiltje aan de lucht, maar met het opschalen van Defensie zullen ook toeleveranciers moeten opschalen. Daar wringt de schoen: netcongestie, extra veiligheidseisen en gebrek aan huisvesting gooien roet in het eten. Het kan toch niet zo zijn dat buitenlandse concurrenten er met de opdrachten vandoor gaan omdat wij onze zaken hier in Nederland niet op orde hebben? Is de minister bereid om samen met haar collega van Defensie te kijken naar de knelpunten van en oplossingsrichtingen voor maximale Nederlandse participatie?

Ik begreep dat deze minister aanstaande maandag in de regio Dresden op bezoek gaat om te kijken hoe daar succesvol ruimte wordt geboden aan economische ontwikkelingen. Wil ze bij het maritieme cluster van deze regio eens ophalen waar zij verder tegenaan lopen? Er moeten toch mogelijkheden zijn om deze bedrijven verder te helpen? Waarom is er voor deze bedrijven bijvoorbeeld geen productiemakelaar beschikbaar bij Defensie? Waarom merken we deze bedrijven niet aan als "defensiekritiek bedrijf", zodat zij voor deze projecten gebruik kunnen maken van de prioritaire positie van de defensiesector binnen het ACM-prioriteringskader voor netcongestie?

Tot zover.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dat was mooi binnen de tijd. Ik geef het woord aan lid Prickaertz.

De heer **Prickaertz** (PVV):
Dank u wel, voorzitter. Nederland moet strategisch autonoom zijn. Het is van levensbelang dat wij op onze eigen benen staan en niet afhankelijk zijn van het buitenland, of dat nu binnen of buiten Europa is. Een land dat voor zijn essentiële voorzieningen afhankelijk is van andere, zet uiteindelijk zijn eigen vrijheid en zelfstandigheid op het spel. Nederland moet zelf de regie houden over zijn economische toekomst. Strategische autonomie betekent ook dat we de regie moeten houden over onze eigen productiecapaciteiten en -faciliteiten, we zelf kunnen produceren wat we nodig hebben en voor essentiële industrie niet afhankelijk zijn van andere landen.

Helaas gaat dat momenteel vaak mis. Onze industrie trekt weg uit Nederland. De Telegraaf berichtte afgelopen week nog dat een kwart van de Nederlandse bedrijven zijn plannen voor uitbreiding of vernieuwing voorlopig in de ijskast zet. De belangrijkste redenen zijn de almaar oplopende kosten en de grote onzekerheid waarmee ondernemers worden geconfronteerd in Nederland. Dat is niet alleen schadelijk voor onze economie en onze positie als aantrekkelijk vestigingsland, maar het is ook een rechtstreeks gevaar voor het behoud van onze strategische autonomie.

Tegen die achtergrond wordt de Europese Industrial Accelerator Act, de IAA, gepresenteerd als een soort oplossing voor de economische weerbaarheid van Europa. Maar laten we realistisch blijven. Deze wet richt zich voornamelijk op industrieën die

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

producten maken zoals elektrische auto's, zonnepanelen, batterijen, warmtepompen et cetera. De EU gaat steeds meer invloed uitoefenen op de inrichting van onze industrie. Is het nog strategisch autonoom als Europa voor ons gaat bepalen welke industrie wenselijk is voor ons land?

Dit probleem zien we ook in ons eigen land. De overheid maakt steeds vaker onderscheid tussen bedrijven die ze wenselijk acht en bedrijven die niet in het politieke plaatje passen. Het kabinet deelt vooral cadeautjes uit aan ondernemingen die voldoen aan onze ideologische vergezichten. Zelfs wanneer hun verdienmodel nauwelijks rendabel is, worden ze met belastinggeld overeind gehouden. Ondertussen moeten ondernemers die niet binnen dat plaatje passen de gevolgen van het slechte economische beleid zelf dragen, met als gevolg dat ze noodgedwongen deuren sluiten of de productie naar het buitenland verplaatsen. Waarom blijft dit kabinet kiezen voor de industrie die het zelf wenselijk vindt, in plaats van randvoorwaarden te creëren waaronder alle Nederlandse ondernemers kunnen ondernemen, investeren en produceren? Vindt de minister zelf ook dat ze met haar beleid bepaalde ondernemers doelbewust voortrekt ten opzichte van andere ondernemers?

Voorzitter. Energie-intensieve industrieën verlaten Nederland massaal, terwijl juist deze industrieën van essentieel belang zijn voor onze strategische autonomie. Het zijn de bedrijven die de fundamenten vormen van onze economie en die ervoor zorgen dat we niet voor elke grondstof afhankelijk zijn van het buitenland. Als we het werkelijk zo belangrijk vinden om onze buitenlandse afhankelijkheid af te bouwen, waarom ondersteunen we dan niet veel nadrukkelijker bedrijven die hier in Nederland strategisch belangrijke grondstoffen produceren? Hoe je het ook wendt of keert, zolang er geen sprake is van een gelijk speelveld wat betreft energiekosten en wij maar nationale koppen blijven stapelen, zal Nederland nooit een voortrekkersrol vervullen.

De **voorzitter**:
Meneer Prickaertz, u heeft een interruptie van mevrouw Oualhadj.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Ik wil nog even doorgaan op een eerder deel in het betoog van de heer Prickaertz. Dat ging namelijk over de vraag of Brussel wel of niet zou dicteren wat Nederlandse bedrijven wel of niet zouden mogen. Los van die discussie zien we dat we wat betreft grondstoffen gezamenlijk optrekken in Brussel. Brussel probeert nu vanuit de Commissie te kijken welke strategische projecten we aan kunnen gaan. Het blijkt veel effectiever te zijn als we dat in Brussel organiseren. Is de heer Prickaertz het met me eens dat we hetgeen effectief is, moeten doen, ook omdat het juist voor Nederlandse bedrijven heel gunstig is?

De heer **Prickaertz** (PVV):
Jazeker. Daar ben ik het zeker mee eens. Waar het kan, zullen wij gelijk op moeten trekken. Alleen, het is wel heel belangrijk dat we dan ook daadwerkelijk gelijk optrekken. Het grote probleem is het gelijke speelveld. Dat gaf ik net al in mijn inbreng aan. Er is geen sprake van een gelijk speelveld. Je kunt niet spreken van een gelijk speelveld als bijvoorbeeld de energiekosten in landen om ons heen vele malen lager liggen dan in Nederland. Ik ben het er volkomen mee eens dat er vanuit de EU wordt gezegd dat er samengewerkt moet worden. Ik denk niet dat het goed is dat er vanuit de EU allerlei wetten worden gecreëerd voor bedrijven die inspelen op de duurzaamheidsideologie —

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

laat ik het zo maar even noemen — om het eenvoudige feit dat we moeten zorgen dat al onze industrieën overeind gehouden worden en daarin geen onderscheid gemaakt wordt.

De **voorzitter**:
U kunt uw betoog vervolgen.

De heer **Prickaertz** (PVV):
Dank, voorzitter. Je kunt ondernemers niet vragen om te investeren en hier te blijven produceren terwijl ze tegelijkertijd moeten concurreren met bedrijven in landen waar de energiekosten aanzienlijk lager liggen. Daarom vraag ik de minister hoe zij de regie over onze strategische autonomie daadwerkelijk gaat terugpakken. Welke concrete randvoorwaarden gaat zij scheppen om onze industrie in Nederland te behouden, te versterken en toekomstbestendig te maken? Zou het bovendien niet veel verstandiger zijn om de energiekosten structureel te verlagen in plaats van telkens opnieuw subsidies uit te delen en om niet alleen voor een selecte groep bedrijven te zorgen, maar voor het hele bedrijfsleven en uiteindelijk ook voor de mensen thuis, zodat iedere ondernemer daarvan profiteert, ongeacht de sector waarin die actief is, en er deze winter minder huishoudens noodgedwongen in de kou moeten zitten?

Tot slot, voorzitter. In het vorige commissiedebat over dit onderwerp heb ik de minister gevraagd naar de strategische grondstoffen die momenteel nog als afval worden geclassificeerd. De minister zag daar destijds weinig aanleiding toe en leek de bestaande situatie prima te vinden, maar inmiddels is naar aanleiding van mijn aangenomen motie door een meerderheid van deze Kamer verzocht om inzichtelijk te maken welke reststromen die van cruciaal belang kunnen zijn voor onze strategische autonomie, nog altijd als afval worden aangemerkt. Mijn vraag aan de minister is dan ook eenvoudig: waarom hebben we nog niets mogen vernemen hierover? Deze motie is inmiddels een halfjaar geleden aangenomen en ik wil graag van de minister weten wat er sindsdien is gebeurd en wanneer de Kamer de gevraagde inventarisatie kan verwachten.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Voordat ik de heer Kisteman het woord geef, heet ik eerst de heer Van der Lee van de fractie van PRO welkom. Meneer Kisteman, u mag uw betoog beginnen.

De heer **Kisteman** (VVD):
Voorzitter, dank u wel. Ik vervang vandaag mijn collega Martens-America en zelf zal ik waarschijnlijk eerder weg moeten gaan uit dit debat vanwege een ander commissiedebat. Dat is dus niet uit desinteresse, maar vanwege veel overlap in onze agenda's vandaag.

Voorzitter. Economie en veiligheid, twee onderwerpen die we vaak separaat bespreken, maar die steeds vaker en steeds zichtbaarder met elkaar verknoopt zijn. We zullen moeten blijven streven naar economische groei om onze welvaart en veiligheid op peil te houden. Tegelijkertijd zullen we onze economie moeten blijven voorbereiden op onveiligheden, juist om economische groei te kunnen nastreven. Het is goed dat dit kabinet bezig is met de opbouw van NADI. In het buitenland heeft dit tot successen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

geleid. Ik zou deze minister willen vragen hoe er bij de opzet van NADI wordt nagedacht over strategische autonomie, twee kanten op. Dus hoe bereiden we NADI zelf voor op het lekken van gevoelige innovaties naar regimes waar we die liever niet hebben? Hoe kan NADI een bijdrage leveren aan onze eigen veiligheid? Daarnaast ben ik benieuwd wat we kunnen leren van NADI's in andere landen als het gaat om het beschermen van innovatieve ideeën.

Het behalen van de CRMA-doelstellingen is belangrijk voor het versterken van onze strategische autonomie. We zien dat andere landen grote stappen zetten op dit thema en dat Europa en ook Nederland een been moeten bijtrekken. De Europese Rekenkamer heeft geconstateerd dat het behalen van de CRMA-doelstellingen lastig is. Juist door de geopolitieke ontwikkelingen is het extra belangrijk om deze doelstellingen scherp te houden. Ik wil de minister vragen naar de stand van zaken ten aanzien van de CRMA-doelstellingen. Welke vorderingen zijn er tot nu toe geboekt en in hoeverre lijken deze doelstellingen nog haalbaar?

Tot slot een derde punt. Dit kabinet wil de exportcontroles versterken en wat de VVD betreft gaan groei en veiligheid hierbij samen. Exportcontroles zijn belangrijk om te voorkomen dat gevoelige en innovatieve technologieën in handen van andere landen komen, maar we zien en horen ook veel ondernemers die terechtkomen in lange en stroperige procedures. Deze procedures kosten ondernemers veel geld en inzet van personeel. Vergunningsprocedures duren op dit punt soms tot wel 24 weken. Bij herhaalleveringen moeten ondernemers vaak opnieuw een volledige procedure doorlopen. Daarmee schiet Nederland zichzelf in de voet, want we belemmeren juist de ondernemers die de groei en daarmee de strategische autonomie van Nederland mogelijk maken. Daarom zou ik de minister graag willen vragen waar het versterken van deze exportcontroles precies over gaat en daarnaast of deze exportcontroles kunnen worden versneld zonder dat dit afbreuk doet aan de zorgvuldigheid van deze procedures.

Voorzitter, daar wil ik het graag bij laten. Ik kijk uit naar de beantwoording en mocht ik daar niet bij kunnen zijn, dan zullen wij die zeker terugluisteren.

De **voorzitter**:
U heeft nog een interruptie van de heer Flach.

De heer **Flach** (SGP):
We hebben weinig interrupties, dus ik zal mijn vraag in één keer goed formuleren. Ik ken de heer Kisteman als iemand die een voorvechter is van een goed economisch vestigingsklimaat. Ik heb betoogd waarom het ook een bepaalde economische veiligheid is als de overheid betrouwbaar is, ook op het gebied van belastingheffing et cetera. Mag ik er in dat verband van uitgaan dat de VVD-fractie niet zal instemmen met een amendement — ik heb het genoemd — dat met een botte bijl op de economie inhakt en dat op allerlei vlakken belastingen juist zo ontzettend verhoogt dat je moet zeggen dat het economisch vestigingsklimaat daaronder lijdt?

De heer **Kisteman** (VVD):
We hebben gisteren het Belastingplan behandeld. Dat doen we hier niet vandaag. We zullen, als we morgen gaan stemmen over het Belastingplan en de amendementen, daar ons met de fractie over beraden. Dan zullen we ook de amendementen waar de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

heer Flach het over heeft … De heer Flach kent de lijn die onze woordvoerder Financiën hierop heeft. Volgens mij moeten we dat bij de woordvoerders van het Belastingplan laten.

De **voorzitter**:
Is het antwoord voldoende voor u? Dan ga ik naar meneer Van der Lee.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Nu het debat van gisteren toch wordt opgebracht … Er gaat 17,5 miljard ongedekt naar box 3. We hebben het nu over het verminderen van grondstoffenafhankelijkheid en het belang van circulariteit. Er zijn hele kansrijke projecten. Er wordt vanuit de industrie 100 miljoen gevraagd. Ik vraag de heer Kisteman of de VVD bereid is zich daar hard voor te maken.

De **voorzitter**:
Ik wil u er wel op wijzen dat het debat over het Belastingplan al heeft plaats gevonden. Ik zal de heer Kisteman toch vragen een antwoord te geven.

De heer **Kisteman** (VVD):
We hebben volgens mij allemaal gisteren het debat over het Belastingplan gevolgd, deels thuis of in de plenaire zaal. Mijn fractie zal alles doen wat mogelijk is om het voor ondernemers aantrekkelijk te maken om in Nederland te kunnen ondernemen en te investeren, maar als de heer Van der Lee doelt op specifieke amendementen of voorstellen die gedaan moeten worden of zijn gedaan, dan moet hij bij het Belastingplan zijn en niet bij het commissiedebat dat wij hier vandaag voeren.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Mijn vraag gaat niet over het Belastingplan of over box 3. Ik refereer alleen aan wat er gebeurd is. Mijn vraag gaat over de industrie en de grote bedrijven die kansen zien om zeldzame metalen terug te winnen in circulaire projecten. Daar hebben ze beperkte steun vanuit de overheid voor nodig. Ze vragen om daar 100 miljoen voor vrij te maken. Mijn vraag is of de VVD zich daar hard voor wil maken. Het hoeft niet vandaag, maar het is wel belangrijk om te weten of de VVD zich daar de komende tijd hard voor gaat maken. We gaan toe naar de Voorjaarsnota en er zijn nog andere momenten. Dat is mijn vraag.

De heer **Kisteman** (VVD):
Dan snap ik de vraag van de heer Van der Lee niet helemaal. Wij maken ons altijd hard voor het bedrijfsleven. Sterker nog, als wij de rekening kunnen verlagen voor ondernemers, dan zijn wij de eerste die daarvoor aan de knoppen staan, in tegenstelling tot de partij van de heer Van der Lee, die de rekening voor alle ondernemers alleen maar wil verhogen. Als wij mogelijkheden zien om het voor ondernemers die in de kritieke grondstoffen zitten, makkelijker te maken, dan zullen we die kans zeker pakken. Nu liggen die voorstellen niet voor. Mocht de heer Van der Lee zelf graag een voorstel in willen dienen namens zijn partij, dan heeft hij daar nog alle mogelijkheden voor. Hij kan zelfs nog tot 14.00 uur vanmiddag amendementen daarvoor indienen met zijn partij.

De **voorzitter**:
Meneer Van der Lee, heeft u nog een vervolgvraag? Dat is niet het geval. Dan ga ik door met mevrouw Oualhadj voor haar inbreng.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Voorzitter, dank u wel. Onlangs kregen wij een technische briefing van het Bureau Toetsing Investeringen, de instantie die onderzoekt of fusies en overnames een risico vormen voor de nationale veiligheid en daarmee voorkomen dat strategische technologie in verkeerde handen valt. Ik zet het even scherp aan, want wat heeft die bescherming voor zin als dezelfde technologie via een cyberaanval alsnog kan worden gestolen? De NCTV waarschuwde afgelopen vrijdag dat de weerbaarheid van bedrijven ernstig achterblijft bij de toenemende cyberdreigingen. Deze vraag zou de staatssecretaris Digitale Economie zo kunnen beantwoorden, maar aangezien we ons in dit debat ook druk maken over de economische veiligheid, leg ik deze belangrijke vragen ook graag hier op tafel. Deelt de minister de opvatting dat digitale weerbaarheid een fundamentele voorwaarde is voor onze economische veiligheid? Welke concrete aanvullende maatregelen gaat deze minister nemen om de weerbaarheid van het Nederlandse bedrijfsleven te versterken? Belangrijker nog, weten bedrijven zich nu eigenlijk wel goed tot de overheid te wenden als het niet goed gaat of als het niet goed dreigt te gaan?

Voorzitter. Iets wat hiermee nauw samenhangt, zijn de andere ambities die hierover zijn opgesteld in het coalitieakkoord, namelijk de belofte van meer inzicht en afbouw van strategische technologieafhankelijkheden. Inzicht bereiken we als het goed is met de stresstests. In maart noemde de minister dat "een doorlopend proces". Ik ga er even van uit dat dat nog steeds het geval is. De afbouw bereiken we volgens het coalitieakkoord met een strategie bestaande uit een aantal onderdelen, waaronder de ontvlechting en werk aan de Europese alternatieven. Ik zou de minister vandaag eigenlijk vooral willen vragen of die strategie voor die ontvlechting er nu ligt, wat die Europese alternatieven dan zijn en of die al in beeld zijn.

Voorzitter. Wie weerbaar wil zijn, bouwt afhankelijkheden af door zelf meer te doen en zelf meer te produceren. Als je wil maken, bouwen en produceren, dan heb je die materialen, die grondstoffen dus, nodig. Vorige maand selecteerde de Europese Commissie 46 nieuwe strategischegrondstoffenprojecten die moeten bijdragen aan de snellere winning, verwerking en recycling van kritieke grondstoffen binnen de Europese Unie. Vier daarvan zijn Nederlandse projecten. Ik denk dat een score van vier projecten niet helemaal conform onze ambitie is die wij hier met elkaar hebben, ook als land. Ik zou de minister daarop dus willen bevragen. Bij navraag bleek dat sommige van die Nederlandse bedrijven de selectie net niet hebben gehaald omdat de criteria niet altijd even duidelijk voor ze waren. Dat vind ik echt een gemiste kans voor die ondernemers. De vraag aan de minister is: wat doet het ministerie om die kandidaten te ondersteunen? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat meer Nederlandse projecten in de toekomst een plek krijgen? Dit was eigenlijk een beetje in navolging van het betoog van de heer Prickaertz.

Voorzitter. Dan nog even voortbordurend op de grondstoffen. Europa boekt sinds 2023 te weinig voortgang op de verordening over grondstoffen. Sinds vorige week vindt de triloog daarover plaats. Het Europees Parlement wil een onafhankelijk Europees centrum dat gezamenlijk inkoopt en voorraden aanlegt. Steunt de minister dit specifieke centrum? Wie stelt dan straks vast waar Europa grondstoffen tekortkomt? Doet dat centrum dat dan, of zijn de lidstaten dan aan zet?

Tot slot de chips. Vorig jaar december nam de Kamer een motie van ons aan over

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

legacy chips. Die ging onder andere over het betrekken van betrouwbare leveringsketens bij de herziening van de Chips Act 2.0. Nu heb ik het fiche over de Chips Act 2.0 gelezen, maar daar kon ik niets in teruglezen van deze voorstellen. Ik vroeg me dus af of daar nog een update van is.

Dank u wel.

De heer **Flach** (SGP):
Ik heb een vraag die vergelijkbaar is met de vraag die ik aan de heer Kisteman heb gesteld. Ik hoop dat collega Oualhadj niet verwijst naar haar collega die het Belastingplan heeft behandeld, want dit raakt ook echt aan strategische autonomie. Een sterk vestigingsklimaat is belangrijk om strategisch belangrijke bedrijven hier te houden. Hoe kijkt mevrouw Oualhadj in dat licht naar het amendement dat is ingediend door PRO en Volt, dat eigenlijk een onverwachte schok in de belastingheffing teweegbrengt? De vermogensbelasting stijgt daarmee namelijk van 36% naar 45% en de belasting voor vennootschappen stijgt daarmee ook. Is mevrouw Oualhadj het met de SGP eens dat dit een bedreiging kan zijn voor de economische veiligheid en de strategische autonomie?

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Dank voor deze vraag. We kunnen op heel veel manieren de economische veiligheid en strategische autonomie goed borgen. Dat hangt niet alleen af van wat er in een amendement in het Belastingplan staat. Ik ga wel degelijk een klein beetje hetzelfde antwoord produceren als mijn buurman. Dat debat is gisteren gevoerd en hangt samen met een veel grotere discussie. Het is ook goed om die discussie daar te voeren. Vandaag praten wij hier over de economische veiligheid en de strategische autonomie. Ik hoop eigenlijk juist dat ik samen met de heer Flach naar voorstellen kan toewerken die specifiek dit onderwerp kunnen versterken. Daar heb ik net in mijn betoog een aanzet toe gedaan. Ik denk ook dat daar voldoende aanknopingspunten in zitten om daar samen in te kunnen optrekken.

De heer **Flach** (SGP):
Die zitten er zeker in. Er is veel meer over te zeggen; daar ben ik het direct mee eens. Tegelijkertijd zijn bedrijven niet zo gefragmenteerd als onze commissieagenda, dus die bekijken alles in samenhang. Die kijken ook naar hun toekomst en de manier waarop ze hun financiële planning doen. Dan mag je rekenen op een betrouwbare overheid. Mijn grote zorg is dat we door dit voortdurende jojobeleid bedrijven zo op kosten jagen en schrik aanjagen — ik zie dat ook steeds meer om me heen — dat uiteindelijk met name grote, strategische bedrijven ervoor kiezen om de grens over te gaan. Dat zou een rechtstreekse aantasting van onze autonomie zijn. Is mevrouw Oualhadj het dan met de SGP eens dat rust op het gebied van regelgeving en belastingen ook in het belang is van economische veiligheid en strategische autonomie?

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Daar ben ik het helemaal mee eens. We moeten bedrijven en eigenlijk iedereen in Nederland, of dat nou burgers zijn of bedrijven, een duidelijk gestructureerd en consequent verhaal vertellen, zodat iedereen weet waar hij aan toe is. Eens.

De **voorzitter**:
Dan geef ik het nu het woord aan mevrouw Bühler voor haar inbreng in eerste termijn.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Economische veiligheid begint met de vraag wat we in Nederland en Europa zelf moeten kunnen maken, verwerken en beschermen. We moeten niet naïef zijn. Als we niets doen, blijven we voor cruciale grondstoffen en producten afhankelijk van China en andere landen en daarmee maken we onszelf kwetsbaar en verliezen we grip op cruciale delen van onze economie. Strategische autonomie betekent niet dat we alles zelf moeten doen. Het betekent dat Europa voldoende eigen capaciteit, kennis en alternatieven heeft om zelf keuzes te kunnen maken.

Vandaag wil ik stilstaan bij drie punten: kritieke grondstoffen, kritieke waardeketens en kritieke technologieën.

Kritieke grondstoffen. In de Europese Critical Raw Materials Act hebben we duidelijke doelen afgesproken voor 2030: meer grondstoffen zelf winnen, verwerken en recyclen en binnen Europa sterker op eigen benen staan. Maar als niet duidelijk is wat elk land gaat doen, halen we onze doelen niet. In reactie op onze schriftelijke vragen zegt het kabinet zelf dat we onvoldoende voortgang boeken. De vier geselecteerde projecten zijn een goede stap, maar is dat genoeg en wat is ervoor nodig om verder op te schalen? Welke kansen ziet de minister voor het fonds van 2 miljard dat onder het Critical Raw Materials Centre komt te vallen?

Vervolgens de kritieke waardeketens. Afhankelijkheid van grondstoffen afbouwen is stap één, maar kunnen we die grondstoffen ook zelf verwerken en toepassen? Anders blijven we ook hier weer afhankelijk van andere landen. Neem de chemische industrie. De Critical Chemicals Alliance heeft in kaart gebracht welke chemische stoffen en productielocaties cruciaal zijn voor onze economie. Gaat het kabinet deze aanpak ook gebruiken om te bepalen welke productie we in Nederland willen behouden? En daaraan gekoppeld: ook de aanbevelingen over handel liggen er. Ik heb in een eerdere motie het belang onderstreept van het inzetten van handelsmaatregelen om de productie te behouden. Welke maatregelen kunnen we nu al nemen? Wil de minister in Europa aandringen op snelle uitvoering met een duidelijk tijdspad?

Vervolgens componenten en halffabricaten. Welke specifieke materialen en onderdelen zijn cruciaal voor defensie, veiligheid, energie en de vitale infrastructuur? Weten we welke ontbrekende schakel een hele keten kan stilleggen en, zo ja, wat doen we om juist die onderdelen veilig te stellen?

En dan als laatste de kritieke technologieën. We moeten voorkomen dat kennis en technologie door overnames of export in verkeerde handen komen. Daarom steunen we de uitbreiding van de Wet vifo en snappen we de noodzaak van exportcontrole. Daarbij moeten we die instrumenten wel effectief uitvoeren, maar daarin zit juist de spanning. We willen onze technologie beschermen zonder onze bedrijven onnodig op achterstand te zetten, maar toch — mijn buurvrouw zei het al — lopen de wachttijden voor de exportvergunningen op. Rond de Wet vifo horen we nog steeds veel vragen over wat er nu precies wel en niet onder valt. Kan de minister samen met de minister van Buitenlandse Handel die procedures versnellen, bijvoorbeeld bij herhaalleveringen waarbij het risico niet is veranderd? Ik heb daar ook in het vorige debat aandacht voor gevraagd en ik hoop op concrete toezeggingen hierop. Nederland gaat zes technologieën extra beschermen, maar zijn we voldoende beschermd als andere EU-landen dat niet doen? Wil de minister daarom in Europa aandringen op diezelfde

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

bescherming?

Voorzitter, ik sluit af. Economische veiligheid vraagt om concrete keuzes, grondstoffen veiligstellen, essentiële productie behouden en technologie beschermen. Zo blijven onze bedrijven weerbaar en concurrerend.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw inbreng. Dan geef ik de heer Van der Lee het woord.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Dank, voorzitter. Wie in Nederland in de bus stapt, doet dat steeds vaker in een Chinese bus. Onze bussenbouwers in Brabant bouwen wat we willen, goede elektrische bussen, maar kunnen niet op tegen de Chinese opmars. Ebusco staat zelfs op omvallen. Helaas is dit niet alleen een pijnlijk, maar ook een illustratief voorbeeld van Nederlands marktdenken versus Chinese industriepolitiek. We geven innovatiekrediet, fiscale voordelen en demonstratiesubsidies, ook in dit geval, maar groeit een bedrijf eenmaal door, dan stopt de steun en ook het denken door de overheid. Waar China de markttoegang reguleert, weerbaarheidseisen stelt in aanbestedingen en subsidies en goedkoop kapitaal en grondstoffen beschikbaar stelt, kon hier met de 40 miljoen euro voor elektrische bussen gewoon Chinees worden gekocht. Het resultaat: in Beijing rijdt geen Europese bus rond en hier geven we de Chinezen subsidie. Dat is niet zo erg als het gaat om speelgoed of witgoed, maar wel als het gaat om strategische sectoren, zoals de cleantech- of halfgeleiderindustrie.

Nu de Chinese industriepolitiek ons rechtstreeks raakt, groeit de roep om een stevig antwoord en het mag duidelijk zijn dat wat ons betreft alle instrumenten op tafel liggen. Europa heeft hier een cruciale rol. Ook daarom is de Nederlandse inzet op het MFK kortzichtig. De casus van elektrische bussen laat zien dat Nederland ook zelf veel meer kan doen, allereerst als het gaat om inkopen. De overheid en semioverheden zijn launching customer voor 116 miljard euro per jaar. Nu zijn er geen harde en afrekenbare doelen geformuleerd, zelfs niet voor strategische sectoren, laat staan concrete handreikingen en ondersteuning. Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat aanbestedende diensten weerbaarheid en strategische autonomie daadwerkelijk meewegen in plaats van vooral op de laagste prijs gunnen? Hoe, wanneer en in welke sectoren gaat de minister stappen zetten? Hoe gaat zij zorgen voor een uniforme en voorspelbare aanpak?

Hetzelfde geldt voor subsidies, die veel strategischer kunnen worden ingezet. Ook daarop graag een reflectie van de minister. Het is een punt dat we in het NADI-debat ook al hebben gemaakt. Wat kopen we nou eigenlijk voor overheidsgeld en hoe zorgen we dat de opbrengsten, de kennis, de meerwaarde in Nederland blijven?

Dan de kritische grondstoffen. We zijn als fractie blij met de inzet van Nederland voor het Europese CRM Centre. Vindt de minister met ons dat dat het beste een agentschap in Brussel kan zijn? Nederland kan ook meer en sneller wat doen, vooral als het gaat om circulariteit: het terugwinnen van het koper, kobalt en nikkel dat we nu nog elke dag terug naar China sturen. Er zijn nu verschillende Nederlandse projecten aangewezen door de Europese Commissie als strategisch voor Europa — te weinig, maar het zijn er wel vier — maar er is te weinig geld beschikbaar voor die projecten. De minister kijkt nu naar het tweaken van wat minisubsidies, die bijna aflopen. Ook de industrie is duidelijk:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

er is gewoonweg meer en slimmer geld nodig. Duitsland en Frankrijk ondersteunen al omvangrijke initiatieven met specifiek overheidskapitaal. Via participaties en andere financieringsinstrumenten stellen zij de toegang tot strategische grondstoffen veilig. Waar blijft Nederland? Hoe gaat de minister de miljardeninvesteringen die hiervoor nodig zijn van de grond krijgen? Wordt het verminderen van grondstofafhankelijkheid, circulaire oplossingen dus, een expliciete investeringsprioriteit?

Dit brengt mij tot slot nog een concreet voorbeeld, namelijk Nexperia. Dat was afgelopen week weer in het nieuws door nieuwe rechtszaken. Waar we volgens mij zouden moeten werken aan een ordelijke scheiding tussen beide bedrijfsonderdelen, wordt er nu vanuit de Chinese eigenaar vooral ingezet op escalatie. Wat gaat de minister doen, ook in Europees verband, om dit proces in rustiger vaarwater te brengen en uiteindelijk tot een goed einde te brengen? Is ze eventueel bereid om daar in een technische briefing uitvoeriger op in te gaan? Dit linkt aan een vraag die ik al eerder heb gesteld: wat doet Nederland aan het bevorderen van het realiseren van een productiecapaciteit voor backend chipproductie, van legacy tot wat meer geavanceerde chips?

Dat is mijn betoog, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dit was dan de eerste termijn van de Kamer. We gaan naar de eerste termijn van de minister voor de beantwoording van de vragen. Hoeveel tijd heeft u nodig, minister? Een halfuur, hoor ik. Dat is prima. Dan gaan we om 11.00 uur verder met de eerste termijn van de minister.

De vergadering wordt van 10.33 uur tot 11.01 uur geschorst.

De **voorzitter**:
De minister is aanwezig, dus ik heropen de vergadering. Als u zover bent, geef ik u het woord, minister.

Minister **Herbert**:
Dank, voorzitter. Omdat het onderwerp economische veiligheid en strategische autonomie een vrij omvangrijk thema is, zou ik willen openen met een wat groter startwoord, waarna ik naar de vragen ga. Ik wil dat doen in vier blokken: grondstoffen, risicovolle strategische afhankelijkheden, cyberveiligheid en een blokje overig.

Voorzitter. Nederland is groot geworden door handel, openheid, kennisopbouw en innovatie. Die kracht blijft alleen behouden als ook de kwetsbaarheden die daarmee samenhangen, serieus worden aangepakt: een economie die internationaal verbonden, open en innovatief blijft, maar tegelijkertijd bestand is tegen geopolitieke spanningen en verstoringen. Dat vraagt om gerichte keuzes en de gerichte inzet van middelen. Niet iedere afhankelijkheid is een probleem, maar risicovolle strategische afhankelijkheden kunnen dat wel zijn, zeker wanneer andere landen deze afhankelijkheden bewust inzetten als economisch drukmiddel, bijvoorbeeld via exportbeperkingen op kritieke grondstoffen. Om te voorkomen dat dergelijke afhankelijkheden onze economische veiligheid en handelingsvrijheid onder druk zetten, is het nodig dat we weten waar onze kwetsbaarheden liggen en dat we tegelijkertijd gericht actie ondernemen om deze afhankelijkheden te verminderen. Daarom wil ik heel snel van inzicht naar uitvoering: beschermen wat waardevol is, versterken waar we strategische capaciteiten bezitten,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

meer samenwerken met andere landen waar dat meerwaarde biedt en voorbereid zijn op verstoringen. Met een gerichte nationale aanpak en Europese samenwerking kan Nederland de economische weerbaarheid versterken. Dat moet ook.

Voorzitter. Voor onze toekomst hebben we een productieve en een weerbare economie nodig. Daarbij hanteren we het uitgangspunt: open waar het kan, gesloten waar het moet. De deur helemaal dichttrekken, is voor een handelsland als Nederland namelijk geen optie. We moeten blijven innoveren en voorop blijven lopen, maar tegelijkertijd moeten we beschermen wat we hebben opgebouwd. Dat vraagt om een samenhangende aanpak langs drie pijlers, die we al kennen: protect, promote en partner. Protect gaat over het beschermen van wat ons sterk maakt en het behouden van cruciale kennis en onze technologie. Dat doen we bijvoorbeeld met de Wet vifo, waar al meerdere keren aan gerefereerd is. We zetten in op promote. Het gaat dan om het versterken van onze strategische economische positie. Dat kan bijvoorbeeld door in te zetten op een aantal gerichte strategische markten, zoals machinebouw en halfgeleiders. De derde lijn is partner. Dat klinkt raar trouwens, maar daarbij zetten we dus in op partnerships. Dat doen we vanuit het besef dat we deze bescherming alleen samen kunnen realiseren, dus met bedrijven, met kennisinstellingen en natuurlijk ook met onze Europese partners. We doen dat bijvoorbeeld door afhankelijkheden in kaart te brengen en toeleveringsketens te diversifiëren.

Ik voeg daar nog een vierde pijler aan toe. Die begint weer met de letter p, namelijk prepare. We gaan namelijk niet alleen de risico's verminderen, maar ook werken aan onze economische weerbaarheid door voorbereid te zijn op langdurige stroomuitval of bijvoorbeeld de gevolgen van een militair conflict. Daarom moeten we werken aan een nieuw nooddistributiesysteem en moeten we bedrijven ondersteunen bij het opstellen van noodplannen en het maken van onderlinge afspraken.

Dit zijn natuurlijk allemaal zaken waar je je potentieel zorgen over kunt maken, maar er zijn natuurlijk ook kansen. Zo zijn er bijvoorbeeld kansen om onze eigen economische positie en geopolitieke slagkracht te versterken, juist door onze soms unieke positie in allerlei waardeketens veel beter te benutten.

Dit was om te beginnen een soort beschouwing op het thema economische veiligheid en strategische autonomie. Ik zie dat mijn hand ervan is gaan bloeden. Dat is verder niet ernstig, maar wel een beetje vies. Ik ga naar de blokjes van de beantwoording.

Ik begin met het onderwerp grondstoffen. Mevrouw Bühler vroeg binnen dat onderwerp naar de vier geselecteerde Nederlandse strategische projecten. Mevrouw Oualhadj vroeg daar volgens mij ook naar. Is dat nou voldoende? Is het niet teleurstellend dat het er slechts vier zijn? Welke kansen zien we voor het fonds van 2 miljard dat onder het Critical Raw Materials Centre komt te vallen? Allereerst ga ik even naar die strategische projecten. Wat betreft de vier projecten: nee, dat is inderdaad niet voldoende. Ook in totaal is er op dit moment nog niet voldoende in gang gezet. Europa moet fors meer gaan doen aan verwerking en recycling van kritieke grondstoffen en materialen, anders blijft het te afhankelijk. Die vier geselecteerde Nederlandse projecten zijn wel een goede eerste stap en laten vooral ook zien dat Nederland iets heeft om bij te dragen. Dat is goed. Er is ook meer nodig. In Nederland doen we dat bijvoorbeeld door kansrijke Nederlandse initiatieven voor leveringszekerheid, zoals op het vlak van raffinage en recycling, te helpen om tot realisatie en productie te komen. Daarbij zet het kabinet zich

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

in om knelpunten aan te pakken, maar ook om financieel of anderszins bij te dragen. Het door het Europees Parlement voorgestelde fonds van 2 miljard onder dat Critical Raw Materials Centre kan helpen bij het opschalen van Europese strategische projecten, dus ook de Nederlandse, maar over de vormgeving, de manier waarop dit precies gaat, wordt er nog onderhandeld. Daar heb ik nu nog niet voldoende zicht op.

Mevrouw Oualhadj vroeg in verband met de vier gekozen trajecten of we ook wat geleerd hebben van de projecten die het net niet geworden zijn. Is dat eigenlijk niet een enorm gemiste kans? Het antwoord is ja. We doen er alles aan om vooral de lessen die we daar leren, goed te benutten. Mijn ministerie heeft ook al op voorhand heel erg goed bekeken hoe we die projecten kunnen helpen om te slagen, dus om door de toegangstoets te komen. Die projecten laten we niet los. We begeleiden die ook richting een volgende ronde. De geleerde lessen worden meegenomen in de persoonlijke begeleiding.

Dan heeft mevrouw Bühler een vraag gesteld over kritieke grondstoffen. De vraag was meer welke specifieke materialen en onderdelen cruciaal zijn voor defensie, veiligheid, energie en de vitale infrastructuur. Weten we waar de kwetsbaarheden zitten en voeren we daar ook beleid op? Over dit onderwerp, over de precieze analyses kan ik niet helemaal vrij praten om veiligheidsredenen. Ik denk dat iedereen zich dat voor kan stellen. Wel is het zo dat we steeds meer kennis opbouwen over de risicovolle afhankelijkheden van kritieke grondstoffen, componenten en halffabricaten. Daarop baseren we ons beleid in de Nationale Grondstoffenstrategie. Het Nederlands Materialen Observatorium heeft daar een belangrijke rol in, want dat brengt de ketens op structurele basis in kaart, maakt analyses daarover en adviseert daar ook heel gericht over. Voorbeelden daarvan zijn er in de vorm van materialendossiers van kritieke grondstoffen of impactanalyses van exportmaatregelen. Een ander goed voorbeeld van een advies is de Nederlandse Kritieke Grondstoffenlijst. Dat is de lijst die uw Kamer in juli ontvangen heeft. Die is bedoeld om gerichter te prioriteren in het beleid dat we voeren.

Daarnaast zet het kabinet voor de korte termijn in op de leveringszekerheid van permanente magneten, van batterijen en van de defensie-industrie, bijvoorbeeld door het stimuleren van strategische projecten die deze ketens weerbaarder maken. Ik herhaal nog maar een keer dat ik over de aard van die specifieke risicovolle strategische afhankelijkheden en de inzet die we daarop plegen openbaar niet vrijuit kan spreken, maar als u dat zou willen, is het wel mogelijk om daar een technische briefing over te doen. Er is er overigens al een gepland op 16 december. Daar nodig ik u van harte voor uit. Dat geeft ons samen de vrijheid om daar wat meer op in te gaan.

Meerdere leden hebben gevraagd naar exportcontroles. Het feit dat die exportcontroles versterkt worden, zou je misschien kunnen toejuichen. Tegelijkertijd klinkt daar ook iets bedreigends in, namelijk: hoelang gaat dat allemaal duren? Ik ga eerst in op het versterken van de exportcontroles. Dat gaat over het versterken van de inhoud, dus het beter voorkomen dat gevoelige technologieën in ongewenste handen komen en het tegelijkertijd zorgen voor meer Europese afstemming en een gelijk speelveld voor onze bedrijven.

De **voorzitter**:
U heeft een interruptie van mevrouw Bühler.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Herbert**:
Dan wacht ik even.

De **voorzitter**:
Ik wil wel nog even mededelen dat u drie interrupties heeft. Dat was ik net even vergeten te zeggen. U heeft er dus drie.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Mag ik een puntje van orde maken?

De **voorzitter**:
Zeker.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Ik snap niet waarom we onszelf zo beperken. We hebben het heel kort gehouden in de eerste termijn. We hebben vragen gesteld. Waarom krijgen we dan maar drie interrupties als we best wel wat tijd hebben ingepland voor dit overleg?

De **voorzitter**:
We kijken hoe het loopt, meneer Van der Lee.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Ik had mijn vinger al opgestoken toen u het blokje rondom de materialen afrondde. U heeft een aantal antwoorden gegeven die verhelderend zijn, maar ik ben er nog steeds naar op zoek hoe we dingen met elkaar gaan doen en afstemmen. In Europa hebben we afspraken gemaakt met elkaar, namelijk dat we aan de slag gaan en dat we in onze eigen nationale wetgeving dingen verder gaan uitvoeren. Ik zeg "nationale wetgeving", maar het is een act, dus het is een verordening, namelijk de Raw Materials Act. Ik vraag mij af hoe wij in de gaten houden dat iedereen zich aan de afspraak houdt. Hoe accountable is elk land voor zijn eigen afspraken? In Nederland weten we nog niet precies wat we gaan doen. We kunnen dat nog niet heel goed volgen. Daarom vraag ik me af of we het niet nog veel ingewikkelder maken om dat ook op Europees niveau goed bij te houden. Ik ben eigenlijk op zoek naar instrumenten om ervoor te zorgen dat we echt slagvaardiger worden en dat we het beter kunnen volgen.

Minister **Herbert**:
Ik begrijp de vraag van mevrouw Bühler heel goed. Overigens was ik nog niet door mijn hele mapje over grondstoffen heen, dus misschien is het verstandig om even te kijken wat voor antwoorden ik nog meer heb. Daarna kunnen we nog even samen concluderen of dat voldoende beeld geeft.

De heer **Flach** (SGP):
Mijn interruptie heeft specifiek betrekking op het NMO, het Nederlands Materialen Observatorium. Ik heb daaraan laatst een werkbezoek gebracht. Ik kan dat alle collega's aanbevelen. Ik ben echt onder de indruk van wat ze daar doen, zeker nu ze wat extra middelen hebben gekregen dankzij het amendement dat onlangs is aangenomen. We liepen er in de gesprekken tegenaan dat het NMO toch wel vaak de rol heeft van een soort sparringpartner voor het bedrijfsleven. Dat kost heel veel tijd. Zou dit observatorium niet veel meer moeten worden ingezet als kennispartner? Het is een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gradueel verschil, maar ik bedoel dat het ministerie bepaalde contacten gewoon op zich zou kunnen nemen. Dat heeft de minister ook toegezegd toen ik daar een keer naar gevraagd heb. Je zou die bedrijven eigenlijk veel meer bewust moeten maken van de impact die het heeft, als je je daar niet op voorbereidt. Ik zoek even naar de precieze taak van het NMO. Belasten we het NMO niet te veel als we het eigenlijk ook een beetje als een soort tussenschakel van het ministerie gaan inzetten?

Minister **Herbert**:
Dank voor deze vraag. Ik denk dat het inderdaad heel belangrijk is om goed onderscheid te maken tussen het generieke bewustzijn dat bij bedrijven aangezet moet worden op het feit dat je écht kwetsbaar bent als je je leveringsketens niet goed kent en je afhankelijkheden niet goed in kaart hebt gebracht. In generieke zin moet een bedrijf daar actie op nemen. Dat zie ik als een taak die bij het ministerie ligt en die ondersteund kan worden vanuit verschillende uitvoeringsorganisaties. Daarbij denk ik dan niet allereerst aan het Nederlands Materialen …, aan het NMO. Het helpt om de afkorting te gebruiken. Wat ik juist wel als een belangrijke toegevoegde waarde van het NMO zie, is om zijn inhoudelijke expertise op materialen te delen en daarmee mee inzichten te creëren voor specifieke vraagstellers. Ik zie het dus zo dat we generieke vragen anders moeten worden belegd dan bij het NMO.

De heer **Flach** (SGP):
Dat is inderdaad precies wat ik probeerde te zeggen. Het is goed dat de minister dat ook vindt. De praktijk is echter nog niet zo geregeld. Zou de minister daar nog eens naar willen kijken? Kan ze bekijken of het NMO echt op die manier wordt ingezet? Want de capaciteit is daar ook beperkt. Volgens mij kan het NMO echt van meerwaarde zijn voor specifieke vragen, ook qua strategische advisering.

Minister **Herbert**:
Dat zeg ik graag toe, want dat is precies wat ik belangrijk vind. Heel concreet stel ik me voor dat het NMO dan gewoon moet weten naar wie het door kan verwijzen op het moment dat het een vraag ontvangt waar het liever geen tijd aan zou willen besteden.

Voorzitter, dan stel ik voor dat ik verderga met exportcontroles, want daar was ik gebleven. Ik wilde aangeven dat het bij het versterken van de exportcontroles allereerst gaat om het toevoegen van inhoud. Er zijn bijvoorbeeld EU-breed nieuwe technologieën in de dualuseverordening opgenomen. Dat maakt dat we moeten bekijken wat er in onze eigen Nederlandse exportcontroles wel of niet moet worden opgenomen. Een aantal nationale regelingen konden namelijk worden ingetrokken toen ze EU-breed werden opgenomen. Bij al de versterkingen die inhoudelijk goed te verantwoorden zijn, moeten we ons continu ervan bewust zijn dat ze bonafide ondernemers niet zwaarder moeten belasten. Hier is het vraagstuk continu hoe je regelgeving of controle die helpt om veiligheid te vergroten, niet alleen moet laten doorslaan naar veel meer regeldruk. Die spanning voel ik continu in gesprekken met u over hoe we dat goed en met inzicht doen.

Binnen de kaders van de EU-dualuseverordening en de sanctieregimes die we hebben, doen we echt al veel om de uitvoering zo efficiënt mogelijk te houden, bijvoorbeeld door bij herhaalleveringen zo veel mogelijk aan te sluiten op eerdere beoordelingen, als er sprake is van een ongewijzigd risicoprofiel. Een aantal van u stelde daar vragen over. Hiermee wordt voorkomen dat bedrijven weer helemaal vanaf nul door de toetsing heen moeten. We maken ruim gebruik van globale vergunningen voor betrouwbare exporteurs

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

met een goedgekeurd internal compliance programme, zodat meerdere transacties onder één vergunning kunnen vallen. Waar het risicobeeld het toelaat, verstrekken we vergunningen juist voor langere tijd om te voorkomen dat er iedere keer herhaalde aanvragen gedaan moeten worden.

Ik hoop dat u allemaal daarin herkent dat er op z'n minst bewust gekeken wordt hoe je voorkomt dat bedrijven nodeloos in administratieve procedures verstrikt raken. De uiterste beslistermijn kan 24 weken zijn, maar in de praktijk worden veel dualuseaanvragen sneller afgehandeld. De regering blijft zoeken naar verdere versnelling en vereenvoudiging, vooral bij herhaalde aanvragen, natuurlijk met oog voor het feit dat we daarbij wel zorgvuldig willen blijven en de veiligheid in het oog willen houden.

Meneer Prickaertz heeft gevraagd naar de voortgang van de motie over strategische grondstoffen in reststromen. Het goede nieuws is dat het Nederlands Materialen Observatorium opnieuw goed werk heeft gedaan. Dat heeft recent een onderzoek opgeleverd naar afvalstromen. Zij brengen systematisch in kaart welke kritieke grondstoffen aanwezig zijn in de Nederlandse afval- en reststromen, bijvoorbeeld afval van elektrische apparatuur, voertuigen, batterijen, bouw- en sloopafval, staalslakken en ik kan nog wel even doorgaan met dit lijstje. Die analyses geven een steeds scherper beeld van waar reststromen potentieel strategisch belang zouden kunnen hebben, omdat je ze kunt gebruiken voor de ontginning van nieuw gebruik. Over de bevindingen zal het kabinet de Kamer informeren in een brief over de voortgang van de circulaire economie. Die is voorzien voor begin 2027.

Dan ga ik in op de haalbaarheid van de CRMA-doelstellingen. Het is duidelijk dat we er nog niet zijn, dat we er nog lang niet zijn. We hebben de doelstellingen dus niet al bijna gehaald. De Europese Rekenkamer heeft ook vastgesteld dat de CRMA-streefdoelen voor 2030 achterlopen op schema. Bij enkele grondstoffen zullen ze waarschijnlijk wel worden gehaald, maar over de gehele linie is er meer nodig. Dat is nodig om die Europese leveringszekerheid te borgen, ook na 2030. Daarom zetten we in op versnelling van de aanpak, zowel op Europees als op nationaal niveau. Dan focussen we op magneten, batterijen en de defensie-industrie, en op het stimuleren van strategische projecten voor productie en verwerking. Het kabinet zet voor Nederland in op het stimuleren en faciliteren van kritiekegrondstoffenprojecten die bijdragen aan de benchmarks. Dat doen we door proactieve ondersteuning van de business development van die bedrijven, door heel gericht knelpunten die in de weg staan aan te pakken en door een ondersteunend subsidie-instrumentarium gericht in te zetten. Is dat allemaal al voldoende? Nee, vast niet. Dit is dus iets waarbij ik niet achteroverleun in mijn stoel. Dit is iets waar nog veel extra aandacht naartoe moet, in Nederland, maar ook op Europees niveau.

Dan over dat CRM-centrum dat nu extra opgetuigd wordt in Europese context. Daarvan heb ik in eerste instantie ook wel bedacht: is dit nu iets dat iets toevoegt of eigenlijk iets dat de aandacht versnippert? Meer is niet altijd beter, niet als het de aandacht verdeelt. Dat is dus ook precies de focus en de inbreng geweest van Nederland in het gesprek dat hierover ging. Daarbij hebben we aangegeven dat wij het belangrijk vinden dat dat centrum een slagvaardig centrum is, dat het geld moet kunnen verdelen, dat het publiek en privaat kapitaal moet kunnen aantrekken en dat het als marktpartij moet kunnen optreden. De vorm die dat centrum moet krijgen, moet daarbij volgend zijn op de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

inhoudelijke taak die er belegd wordt. Het zou kunnen zijn dat dat de vorm van een EU-agentschap krijgt; dat is het voorstel van het Europees Parlement. Wat ons betreft is het een van de opties, want een stichting of een publiek bedrijf zou ook kunnen. Eigenlijk hebben wij als Nederland ons daar nog niet op vastgelegd.

Dit is de inbreng die ik opgehaald heb over het onderwerp grondstoffen, en waar ik wat antwoorden had. We gaan eens kijken of dat voldoende is voor dit onderwerp.

De **voorzitter**:
Nee, u heeft nog twee, drie interrupties over dit onderwerp, zie ik. Ik begin met meneer Van der Lee.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Dank aan de minister. Ik heb eigenlijk twee vragen, maar ik zal het opsplitsen. Ik heb toch wel wat vragen gesteld over de financiering. Ook gelet op de Nederlandse opstelling als het gaat om het MFK is het helemaal niet zeker dat die 2 miljard er gaat komen. We zien al wel een grote behoefte vanuit de industrie en mogelijkheden om projecten vrij snel op te starten, bijvoorbeeld germanium en Nyrstar. Er moet geld komen. Ik denk dat het belangrijk is dat Nederland daar wel voor zorgt en niet gaat zitten wachten of zelfs nog actief tegenwerkt dat het geld er gaat komen, door alleen maar het volume en de eigen bijdrage terug te willen dringen. Kan de minister mij dus verzekeren dat die financiering er überhaupt gaat komen?

Minister **Herbert**:
Meneer Van der Lee mengt een aantal dingen met elkaar, waar ik best wel wat verbanden tussen zie maar die ik niet een-op-een aan elkaar koppel. Allereerst. Als ik kijk naar de inzet voor het MFK, dan zie ik dat de Nederlandse inbreng heel erg gericht is op de werkingskracht van alles wat we in EU-verband samen willen laten werken. Natuurlijk richten we ons daarbij op het versterken van onze economie. Daar hoort ook het weerbaarder worden bij als het gaat om grondstoffen. Kan ik verzekeren dat het kapitaal dat nodig is er komt? Verzekeren kan ik nu, vandaag, nog niet. Zet ik me ervoor in? Jazeker. Zoals de heer Van der Lee vast herkent, is het zo dat we daarbij vanuit Nederlands perspectief eigenlijk iedere keer kijken hoe we met publiek geld meer privaat geld kunnen aantrekken. Dat is een insteek die we ondersteunen vanuit de inzet van Invest-NL en Invest International, net als met de nieuw op te stellen nationale investeringsinstelling. Daarbij richten we ons op kansrijke Nederlandse initiatieven. Die willen we ook gericht helpen door de omstandigheden voor die partijen te beïnvloeden. Dan kijken we naar recycling en raffinage van kritieke grondstoffen. Dit vraagt dus wel echt om maatwerk. Dat herken ik. Is daarmee dan alles geregeld? Nee, dat is het op dit moment nog niet. Ik denk ook dat we dat iedere dag zien. Hier is dus ook werk aan de winkel. Dat onderken ik ook.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Ja, ik heb nog een vervolgvraag. We komen er vandaag toch niet uit, denk ik, maar als we kijken naar de historie van het klimaatbeleid, dan zien we dat er ook echt wel met publieke dingen initiatieven en projecten zijn losgetrokken voordat er tot een situatie werd gekomen waarin je publiek-privaat kunt werken. Bij circulariteit wordt die stap voortdurend overgeslagen. Het komt gewoon niet of amper van de grond. Er wordt gewerkt aan een Nederlandse vereniging voor circulaire economie, maar dat komt niet van de grond, omdat er op dit moment te weinig businesscases, marktconform, het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

privaat meefinancieren, uitkomen. Er moet dus een actievere overheidsrol komen. Nederland vergeet dat elke keer. Zo gaan we met elkaar niet de noodzakelijke transitie bereiken. Als we in Nederland ook nog eens inzetten op een volumereductie van het EU-budget, dan gaat dat ten koste van modernisering. Het gaat vooral ten koste van het fonds dat onze concurrentiekracht moet versterken en onze weerbaarheid moet vergroten. Ik roep de minister dus toch echt op om die publieke rol wat steviger in te vullen dan alleen maar wachten totdat het lukt om het met private partijen te doen, want dat doen we al jaren; we wachten hier echt al jaren op.

De **voorzitter**:
Ik hoor geen vraag, maar eigenlijk meer een oproep. Ik ga door naar mevrouw Bühler.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Ik heb twee vragen. Ten eerste in aanvulling op mijn buurman: welke rol ziet u dus daadwerkelijk voor Invest-NL of Invest International om middelen vanuit de huidige positie te genereren? Dat kan wellicht ook in samenwerking. Ik ben even aan het kijken naar welke structuur je zou kunnen opzetten om het voor Nederland veel pragmatischer te maken in de uitvoering.

Ten aanzien van de exportcontrole wil ik het volgende vragen. Wij vinden het heel belangrijk om strategisch relevant te blijven. Ik ben blij dat er capaciteit komt voor uitbreiding en dat die op de expertise zit. De vraag is of we dit ook gaan terugzien in de doorlooptijden. We zien namelijk dat heel veel sectoren binnen de control points vaak zeggen: wij hebben juist heel veel last van die exportcontroles, omdat er te weinig expertise is, het te versnipperd is en wij echt die versnelling nodig hebben, dus dat we juist niet elke keer opnieuw moeten uitleggen wat we doen. Volgens mij zit daaronder wel een organisatievraagstuk dat de regeldruk, juist voor die belangrijke sectoren, kan verminderen.

De **voorzitter**:
Ik hoor één vraag. Ik wil u wel allen vragen u voor nu te beperken tot het stellen van vragen, als u een vraag heeft, en uw standpunten te bewaren tot in de tweede termijn.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Graag een punt van orde. Ik vind dat u zich te veel bemoeit met de gang van zaken in het debat. Het is gewoon heel goed mogelijk voor politici om in een interruptie een standpunt te verwoorden. We hebben de tijd tot 14.00 uur. Ik snap niet waarom deze discussies zo worden ingeperkt. Dat is helemaal niet nodig.

De **voorzitter**:
Nou, we willen toch wel een beetje structuur in de vergadering houden. Volgens mij is de minister nu bij het eerste blokje en we hebben er nog drie te gaan. Als we extra tijd over hebben, kunnen we altijd nog kijken hoe we daarmee omgaan.

Minister **Herbert**:
Nu ben ik even aan het nadenken op welke vraag van mevrouw Bühler ik nog antwoord wil geven. U heeft er twee. U vroeg over Invest-NL en Invest International of zij meer kunnen doen. Ik weet dat zij op dit moment echt gericht kijken naar verschillende zaken die gaan over die leveringszekerheden. Tegelijkertijd weet u ook van mij dat ik geen opdrachten geef aan Invest-NL en Invest International over hoe zij hun geld moeten

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

inzetten, maar het is zeker iets wat in hun domein en in hun scope zit.

Ten aanzien van die exportmaatregelen zeg ik het volgende. Het is eigenlijk door meerderen van u benoemd dat we ons er samen zorgen over zouden moeten maken als er te veel tijd verloren gaat door dingen die we zouden kunnen voorkomen. U herhaalt dat punt eigenlijk. Ik heb aangegeven dat ik van een aantal punten in ieder geval weet dat er dubbel werk voorkomen wordt. Eigenlijk werpt mevrouw Bühler vooral de vraag op of er met voldoende kennis gekeken wordt naar beoordelingen die gedaan moeten worden en of daar mogelijkheden voor versnelling in zitten. Het punt interesseert mij voldoende om dit nog eens bespreekbaar te maken bij de collega van BHOS. De Kamer weet natuurlijk dat dit een verantwoordelijkheid is die eigenlijk bij de minister van BHOS ligt.

Dan heb ik één vraag nog niet behandeld die wel in het blokje grondstoffen hoorde. Dat is de vraag van mevrouw Oualhadj over de Chips Act 2.0. Ik hoop dat dat ook de vraag was waarvan zij dacht: die mis ik nog. O, niet? Dan moeten we daar straks nog even naar kijken. De vraag die mevrouw Oualhadj opbracht, ging erover welke Nederlandse voorstellen voor legacy chips nu in de Chips Act 2.0 staan. De Nederlandse inzet voor de Chips Act 2.0 richt zich op het versterken van onmisbaarheid, weerbaarheid en welvaart vanuit de halfgeleiderindustrie. In het kader van weerbaarheid is het voorstel voor definitie van "first of a kind"-initiatieven verduidelijkt, waardoor ook ruimte wordt geboden voor investeringen in legacy chips, zowel in de frontend als in de backend. Dat wordt dus gezien als een verruiming. De extra aandacht waar mevrouw Oualhadj naar op zoek was, is daarmee hopelijk ingevuld.

Mevrouw Oualhadj heeft nog aanvullende vragen.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Ik heb twee vragen. De eerste gaat over dit laatste punt, de Chips Act 2.0. Er ligt namelijk een aangenomen motie, onder anderen ingediend door de heer Van der Lee, samen met ons. In die motie stond het verzoek om een aantal elementen, waaronder die betrouwbare leveringsketens, te betrekken bij de herziening van die Chips Act 2.0. Die motie was breder dan alleen die betrouwbare leveringsketens. De vraag ging dus eigenlijk over hoe de uitvoering van die motie in de herziening van die Chips Act 2.0 is meegenomen. Daar ging de eerste vraag dus over.

De tweede vraag komt uit mijn inbreng in eerste termijn en gaat over wie straks vaststelt waar in Europa een grondstoffentekort is. Is dat dan dat centrum of zijn dat de lidstaten? Die beantwoording miste ik nog. Het zijn dus twee vragen.

Minister **Herbert**:
Dank voor deze verheldering, of eigenlijk herhaling, mevrouw Oualhadj. Wat betreft de eerste vraag stel ik voor dat ik daar in de tweede termijn even op terugkom. Dat is namelijk een vrij specifieke vraag. Die wil ik gewoon goed beantwoorden.

Dan de tweede vraag. Bij het vaststellen waar tekorten zijn, hecht ik veel waarde aan wat het NMO daarover aan informatie kan verstrekken, precies op basis van de analyses die zij doen, en dat dat gekoppeld wordt aan de inzichten die verzameld worden in dat Europese centrum. Het moet in ieder geval iets zijn dat niet dubbel gebeurt. De kennis die in Nederland opgebouwd wordt, moet nadrukkelijk aangeleverd

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

worden voor het totaaloverzicht. Dat is nog een andere vraag dan wie gaat besturen wat er op Europees niveau gebeurt. Daarbij pleit Nederland ervoor dat er een nadrukkelijke inbreng is van het bestuur van dat Europese centrum, zodat daar ook invloed op is.

Voorzitter, dan zou ik nu naar een nieuw onderwerp willen gaan, namelijk het onderwerp risicovolle strategische afhankelijkheden.

De heer **Prickaertz** (PVV):
Ik ben blij dat de minister hier bekend heeft gemaakt dat we begin 2027 een brief kunnen verwachten waarin de reststromen staan, gebaseerd op de motie die ik destijds heb ingediend. Een van de zaken die toen in mijn inbreng zaten, is de volgende. Nyrstar is een bedrijf dat bijvoorbeeld germanium zou kunnen halen uit hun afvalstoffen, maar dat is een vrij kostbaar procedé. Dat sluit een beetje aan bij wat collega Van der Lee net aangaf, denk ik. Daar moeten we gewoon veel meer zicht op krijgen. Kan de minister toezeggen dat zij dat specifieke verhaal ook een beetje in haar informatiebrief meeneemt?

Minister **Herbert**:
Ik wil graag goed begrijpen waar ik een belofte op ga doen, voordat ik daar zomaar ja op zeg. Ik wil geen gratuite antwoorden geven, dus misschien wil de heer Prickaertz nog een keer een poging doen om de vraag over de toevoeging aan die brief helder te maken.

De heer **Prickaertz** (PVV):
Dat zal ik doen. Geen enkel probleem. Het gaat erom dat germanium een relatief zeldzaam product is en wij daar zelf niet over beschikken. Daarvoor zijn we altijd afhankelijk van andere landen. Volgens mij komt het meeste germanium uit China, voor zover ik weet. Er is dus een mogelijkheid. Het bedrijf Nyrstar in Budel heeft de mogelijkheid om germanium uit het restafval te halen. Zoals ik al aangaf, is dat een heel kostbaar systeem. Het gaat mij specifiek om het volgende. Laat ik het zo stellen: zou de minister mee willen nemen of het mogelijk is, hoe zij een eventuele mogelijkheid ziet, om dit soort bedrijven, zoals Nyrstar, dat ik net noem, in staat kunnen worden gesteld om inderdaad dat germanium uit reststoffen te halen? Het gaat dus niet alleen om het in kaart brengen van afvalstromen waar eventueel belangrijke grondstoffen uit gehaald kunnen worden. Het gaat er ook om dat er specifiek gekeken wordt naar het een en ander, in dit geval bijvoorbeeld naar germanium.

Minister **Herbert**:
Het lijkt mij verstandig dat ik hier in de tweede termijn even op terugkom, om te weten in welke vorm ik hier een toezegging op kan doen. Ik snap de behoefte om juist naar het handelingsperspectief te gaan. Daar wil ik ook graag in meegaan. Zoals ik in mijn opening ook zei, voel ik ook de noodzaak om op een aantal punten sneller tot actie te komen. Om het even precies te kunnen verwoorden, kom ik daar straks op terug.

De afbouw van strategische afhankelijkheden. Daarbij praten we nu eigenlijk specifiek over risicovolle strategische afhankelijkheden. Dat zijn degene waarbij we kwetsbaar zijn voor verstoringen of machtsmisbruik door andere lidstaten. Het afbouwen van die RSA's, zoals die afgekort worden, doen we natuurlijk op zowel nationaal als Europees niveau. Zo hebben we als ministerie van EZK samen met het ministerie van BZ de kabinetsaanpak van RSA's, risicovolle strategische afhankelijkheden, die is gericht op

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

het identificeren van die afhankelijkheden het beperken van risico's. Alleen het identificeren is natuurlijk al best een klus, want naar welke factoren kijk je nou precies om vast te stellen wat dan eigenlijk een RSA is? Daar hebben we nu een beoordelingskader voor opgezet. Dat helpt om hier een gezamenlijk beeld van op te bouwen. Tegelijkertijd is er door het kabinet een opdracht gegeven aan Micky Adriaansens. Zij is aangesteld als regisseur afhankelijkheden en economische veiligheid. Zij ondersteunt het kabinet bij het versnellen van de aanpak om de diverse RSA's effectief te beperken.

Ook op Europees niveau werken we hieraan. Eind vorig jaar formuleerde de Europese Commissie haar mededeling over economische veiligheid. Daarin werd een proactieve gezamenlijke inzet gericht op risicobeperking en het versterken van onze economische positie bepleit. In Europa pleit Nederland voor een EU-breed staatssteuninstrument om essentiële capaciteiten in Europa, zoals voor kritieke grondstoffen, te kunnen versterken in het geval dat de markt tekortschiet. Verder wil het kabinet in de Industrial Accelerator Act, de IAA, maatregelen opnemen om onze industriële capaciteiten te versterken, bijvoorbeeld via een Europees voorkeursprincipe. Ook daarbij blijft het natuurlijk weer belangrijk om in de omgang met zo'n dilemma te kijken hoe zich dat verhoudt tot een aantrekkelijk investeringsklimaat. Zo is er bij allerlei thema's in deze commissie natuurlijk continu sprake van een weging van verschillende belangen. De Commissie werkt verder aan een nieuw voorstel voor diversificatie van strategische waardeketens. Nederland heeft hier een actieve bijdrage aan. Dat zeg ik als generieke lijn van mijn inzet.

Dan heb ik een aantal specifieke vragen die door uw Kamer aan bod gebracht zijn, bijvoorbeeld als het gaat over de Critical Chemicals Alliance. Daarin zijn aanbevelingen gedaan en is een methode opgesteld om kritieke moleculen en productielocaties in kaart te brengen. De vraag is eigenlijk hoe daar nu verder mee om te gaan. Het is in ieder geval zo dat het kabinet er bij de Commissie op aandringt op korte termijn concrete stappen te zetten om die aanbevelingen vanuit die Critical Chemicals Alliance te vertalen naar, één, Europees beleid en, twee, de toepassing van die methodiek, en om die dus ook spoedig te implementeren. Daarbij vinden wij dat de methodiek op uniforme wijze op Europees niveau toegepast moet gaan worden en om dan zo objectief mogelijk in kaart te brengen welke moleculen en productielocaties van strategisch belang zijn voor die Europese chemische industrie en voor de leveringszekerheid van kritieke chemicaliën. Dat als opvolging van die CCA.

We hebben het al gehad over de CRMA-doelstellingen in het vorige blokje over grondstoffen, maar de vraag die de heer Kisteman stelde over het NADI is er eentje die nieuw aan bod kwam. Die is overigens wel aan bod gekomen in het NADI-debat dat we een tijdje geleden hadden. Eigenlijk vraagt de heer Kisteman zowel hoe het NADI bij kan dragen aan meer autonomie op het gebied van die kwetsbaarheden als waar juist de kwetsbaarheden van het NADI zelf zitten.

Ik ga allereerst in op het versterken van de strategische autonomie. Daar kan het NADI zeker een bijdrage aan leveren door technologische doorbraken te realiseren die gericht zijn op die afhankelijkheden, dus door nieuwe mogelijkheden te creëren. Een voorbeeld daarvan is eigenlijk nu al gestart. Dat is de eerste challenge die opgestart is vanuit het NADI in samenwerking met de zusterorganisatie SPRIND in Duitsland. Die richt zich namelijk op AI-chipdesign. Dat is iets wat heel goed zou kunnen werken voor alternatieven voor de dominante niet-Europese chiptechnologie. Ik hoop dat dat meteen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

spot-on is over hoe we dat NADI zijn werkingskracht kunnen geven.

Het NADI is inderdaad zelf ook gevoelig door de kennis die daar ontwikkeld wordt. We leren gelukkig veel van hoe de zusterorganisaties zichzelf beschermen. Dit is dus een groot punt van aandacht, juist ook in die samenwerking met SPRIND. Zoals toegezegd, zal ik de Kamer verder informeren over de omgang met intellectueel eigendom in mijn voortgangsbrief over het NADI. Ik heb gezegd dat die eind dit jaar komt, dus dat is inmiddels al over ongeveer een maand. En er is ook nog voorzien dat ik de Kamer in het voorjaar van 2027 informeer over de uitkomsten van een onderzoek naar economische veiligheidsrisico's bij subsidieverlening, specifiek door EZK en LVVN. Dat is informatie die ik zal opnemen in de voortgangsbrief over economische veiligheid.

De heer **Kisteman** (VVD):
De minister geeft aan dat zij ook kijkt naar wat we kunnen leren van landen om ons heen. Komt dan in de brief terug wat wij kunnen leren van landen om ons heen of heeft de minister daar eventueel nu al voorbeelden van?

Minister **Herbert**:
Ik stel inderdaad voor dat ik de inhoudelijke dingen die we geleerd hebben en die we ook overnemen, bijvoorbeeld van SPRIND, benoem in die brief. Dat lijkt me waardevol.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Ik ben blij dat de heer Kisteman hierop terug is gekomen. Ik had dit onderwerp ook aangekaart in het debat over NADI: de omgang met IP. Ik vind het heel goed dat gekeken wordt naar hoe we dat binnen het NADI en ook breder in de subsidieverlening beter kunnen borgen. Ik zou toch specifiek nog willen aandringen om toch even te kijken naar wat er de afgelopen tijd ook in Nederland is gebeurd met faillissementen van start-ups, waarbij je toch ziet dat Chinese partijen IP opkopen via curatoren, en of dat niet nadere actie vereist. Dat is later in het traject dan het verlenen van de subsidie en het financieren van R&D, maar het is nog steeds een risico. Dus als daar ook nog even naar gekeken kan worden, ben ik extra blij.

Minister **Herbert**:
Ik vind het heel goed dat meneer Van der Lee eigenlijk gewoon de hele doorkijk pakt. Dat is volgens mij ook iedere keer de uitdaging: als je het op de ene plek geregeld hebt, hoe voorkom je dat er nog een achterdeur ergens openstaat? Dus ik herken de materie die meneer Van der Lee benoemt en ja, daar ben ik ook op gericht.

Dan ga ik door in mijn mapje over de strategische afhankelijkheden. Mevrouw Bühler vroeg naar de zes technologieën die Nederland gaat beschermen en geeft aan: dat helpt toch onvoldoende als andere EU-landen niet hetzelfde doen? Dat is eigenlijk ook weer zo'n voordeur-en-achterdeurprincipe. Zij vraagt mij of ik in Europa wil aandringen op dezelfde bescherming. Ja, dat wil ik. Sterker nog, dat nemen wij op dit moment ook al mee in de doorontwikkeling van de investeringstoetsing zoals die op tafel ligt in Europa. Vanuit Nederland brengen wij deze zes technologieën in bij de onderhandelingsgesprekken die we voeren over die investeringstoetsing. Dat zal namelijk leiden tot een herziene verordening op foreign direct investment screening. Die moet de komende tijd ook geïmplementeerd worden in de lidstaten. De uitvoering en het bereik van de investeringstoetsing binnen Europa moeten verder geharmoniseerd worden en er dus juist voor zorgen dat wat in het ene land geregeld is, ook in andere

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

landen wordt geborgd door het daar ook te regelen. Daarmee bereiken we eenzelfde niveau van bescherming. Ik heb zelf het gevoel dat het punt dat mevrouw Bühler onder mijn aandacht brengt, goed belicht is.

Dan vraagt de heer Prickaertz naar de randvoorwaarden. Hij is net even weg. Ik zal die vraag nu niet als eerste behandelen.

Ik kan dan allereerst nog ingaan op wat er wel of niet onder de Wet vifo valt. Dat was een vraag waar mevrouw Bühler nog op inging. De Wet vifo richt zich op drie categorieën. De wet richt zich op vitale aanbieders, zoals bedrijven in de energie- en financiële infrastructuur, op bedrijven die werken met zeer sensitieve technologie, zoals halfgeleiders, kwantumtechnologie en militaire technologie, en op beheerders van bepaalde bedrijfscampussen. Zoals u waarschijnlijk weet, wordt de Wet vifo iedere keer weer bezien op de vraag of die nog voldoende werkingskracht heeft. De wet heeft de neiging om te groeien. Er is meer wat we willen beschermen. Per 1 januari zal de Wet vifo dus worden uitgebreid met onder andere AI en biotechnologie. Dat over wat er onder de werkingssfeer van de Wet vifo valt of binnenkort gaat vallen.

Dan ga ik nu toch maar naar de vraag van de heer Prickaertz die ik nog open heb staan, over de Industrial Accelerator Act. De heer Prickaertz benoemt dat de kosten voor ondernemers oplopen. De Nederlandse inzet voor de Industrial Accelerator Act is gericht op duurzame industrie, niet op alle industrie in de EU. Eigenlijk vraagt hij mij: is het nou niet zo dat we daarin heel ongelijkwaardig omgaan met bedrijven? Ik zou juist willen benadrukken dat we als kabinet beide doen: we zetten in op het versterken van randvoorwaarden die in generieke zin gericht zijn op het versterken van bedrijven en we richten ons anderzijds heel gericht op strategische sectoren, bijvoorbeeld door het versterken van de interne markt en met ons beleid voor de zes markten, zoals volgt uit het rapport-Wennink, wat ook is overgenomen in het coalitieakkoord.

Die zes strategische sectoren hebben we natuurlijk gekozen — dat heb ik eerder ook weleens met u besproken — door te kijken naar het toekomstige verdienvermogen, dat in die sectoren zo goed aanwezig is, vanwege het feit dat ze onze economische weerbaarheid vergroten en ook nog eens maatschappelijke problemen helpen oplossen. Maar het is niet zo dat andere bedrijven mij daarmee niet dierbaar zijn. Daarvoor geldt juist de generieke aanpak voor het ondernemingsklimaat in Nederland. De Industrial Accelerator Act is overigens voor Nederland een aanvullend instrument. We zijn er daarbij vooral op gericht om vraagcreatie te stimuleren, zodat we ook gezonde verdienmodellen ontwikkelen in plaats van alleen steun te moeten geven aan allerlei sectoren. Uiteindelijk geloof ik als ondernemend mens natuurlijk vooral in hoe je gezonde business ontwikkelt.

Voorzitter. Dit waren de onderwerpen die ik had opgehaald onder het blokje strategische afhankelijkheden. Dan zou ik door willen gaan naar cyberveiligheid.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Ik wilde toch even bij dit blokje aanhaken. Ik had een voorbeeld over elektrische bussen. Nu kun je erover twisten hoe strategisch dat is, maar er zijn veel meer voorbeelden waarbij we zien dat wij met alle goede intenties aan de aanbodkant bedrijven in staat stellen om te innoveren en nieuwe producten te ontwikkelen, met allerlei fiscale faciliteiten, subsidies en wat dan ook, terwijl we aan de vraagkant bijna niks doen. De

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Chinezen zijn veel beter dan wij in het ondersteunen van die aanbodkant, zelfs op manieren die wij niet acceptabel vinden, maar vervolgens halen zij de opdrachten binnen. Komt de minister daar nog op terug? Doet zij dat bij dit blok of bij het blok overig? Het is nogal een wezenlijke vraag.

Minister **Herbert**:
Volgens mij komen we hier inderdaad nog op terug. Dank, meneer Van der Lee! Ik heb goed gehoord wat u in de eerste termijn hebt benoemd. Het raakt aan een punt dat wij vaker aan de orde hebben in onze debatten, namelijk in hoeverre je aan vraagstimulering doet om te komen tot specifieke gewenste uitkomsten. Wat doe je bijvoorbeeld in aanbestedingen als het gaat om het specifiek benoemen van andere factoren dan alleen de laagste prijs? Omdat ik dat inmiddels meerdere keren heb herhaald, denk ik dat meneer Van der Lee inmiddels goed weet hoezeer ik ervan houd om inderdaad meer eisen te stellen of meer vragen op te roepen bij aanbestedingen dan alleen die van de laagste prijs. Ik herhaal ook vaak dat ik dat uit mijn vorige werkzame leven herken als een stimulerende factor.

De volgende vraag is dan in hoeverre ik als minister van Economische Zaken zelf wil dicteren hoe dat allemaal moet. Daarover heb ik herhaaldelijk gezegd dat ik het belangrijk vind dat de mogelijkheden daarvoor goed worden toegelicht en dat die informatie beschikbaar is daar waar aanbestedingen uitgezet worden. Maar ik ben niet degene die het dicteert. Dat is zoals ik daarin zit.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Maar dat wil ik ook helemaal niet. We hoeven niet China te kopiëren en een autocratisch bestuur in te richten. Dat vraag ik helemaal niet, want wat ik vraag, is of dit meer prioriteit kan krijgen. Ik wil verder weten of het ook een taak wordt van de taskforce die zich richt op ons toekomstige verdienvermogen. Daarvoor moeten we volgens mij rijksbreed kijken hoe we de overheid als launching customer meer body kunnen geven. Dat is iets anders dan voorschrijven hoe het allemaal precies zou moeten. Maar we zorgen er daarmee wel voor dat die 119 miljard euro die de overheid jaarlijks uitgeeft, op zo'n manier wordt ingezet dat het onze eigen bedrijven bevoordeelt en zeker ook dat type bedrijvigheid waarvan we vinden dat het strategisch belangrijk is dat we die niet alleen behouden voor Nederland maar ook versterken.

Minister **Herbert**:
Nederland gelooft heel erg in het stimuleren van vraagcreatie om daarmee bepaalde transities in te kunnen zetten. Dat is ook vaak onze inzet in Europa en dat is ook waarin ik geloof voor Nederland. Als meneer Van der Lee mij specifiek vraagt of dit iets is wat op de taskforcetafel ligt, moet ik hem zeggen dat dat niet een-op-een op de taskforcetafel ligt. Dat is overigens omdat ik ervan overtuigd ben dat dit in het generieke beleid zou moeten zitten.

Meneer Van der Lee benoemt verder hoe belangrijk juist de overheid voor een aantal zaken kan zijn als launching customer. Daar ben ik het helemaal mee eens. We hebben ook al in eerdere debatten aan de orde gehad dat het daarvoor belangrijk is dat er goed gewezen wordt op de mogelijkheden die er zijn. En nogmaals, zonder daarin actief te sturen als minister van Economische Zaken.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw Bühler, had u ook een interruptie?

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Nee, hoor.

De **voorzitter**:
Oké. Dan kunt u verder met uw blokje, minister.

Minister **Herbert**:
Ik ga naar cybersecurity. Mevrouw Oualhadj vroeg welke concrete maatregelen we gaan nemen om de weerbaarheid van het bedrijfsleven te stimuleren. Het klopt dat er veel aan de hand is, ook recent. Eerlijk gezegd denk ik dat iedereen aanvoelt dat de dreiging uit de cybersecuritykant alleen maar groter gaat worden. Zoals mevrouw Oualhadj zelf ook al zei, is de NCTV daarover heel uitgesproken, ook vorige week toen de NCTV met allerlei bevindingen naar buiten kwam.

Het is daarom ook iets wat veel aan de orde is op het ministerie van Economische Zaken. Het is verwerkt in een campagne die op dit moment nog loopt, namelijk de campagne Bescherm wat je sterk maakt. Deze campagne brengt in generieke zin kwetsbaarheden onder de aandacht van bedrijven, maar er wordt vooral ook opgeroepen om actie te ondernemen door er een plan of een draaiboek voor bedreigingen voor te maken. Daar maken we handreikingen voor, handreikingen die bedrijven helpen om risico's van binnenuit beter te herkennen en tegen te gaan. Dat zijn de zogenoemde insider risks. We werken verder aan een tool die bedrijven gaat helpen om toeleveringsketens te versterken en afhankelijkheden te verminderen. Ten slotte werkt mijn ministerie ook aan een regeling voor startende technologieondernemers. Die kunnen daarmee hun weerbaarheid verder vergroten.

De campagne waar ik het net even over had, maakjebedrijfweerbaar.nl, is voor de zomer weer gelanceerd, want het is eigenlijk een vervolg op hoe je in je huishouden weerbaarder kunt worden. Een jaar geleden liep daar een campagne voor. De RVO en de Kamer van Koophandel dragen dit op dit moment verder uit.

Is dit allemaal voldoende en voldoende specifiek voor het onderwerp cybersecurity? Ik denk het niet, want dit is een generieke aanpak. De specifieke cybersecurityaanpak is natuurlijk iets wat de specifieke aandacht heeft van mijn collega, de staatssecretaris van Digitale Economie en Soevereiniteit.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Het voelt nog niet zo heel fullfilling, moet ik zeggen. Ik moedig elke campagne aan die bedrijven en huishoudens in staat stelt om zich te beschermen. We hebben hierover een jaar geleden in maart ook gedebatteerd en toen hebben we deze vragen ook gesteld. Ik heb toen bijvoorbeeld een voorstel gedaan voor een nog actievere vorm dan een campagne. Ik weet niet meer welke woorden de minister toen gebruikte, maar het werd toen in ieder geval als een onnodig alternatief voor de campagne weggezet. Ik vind het allemaal best wel goed en ik moedig het ook aan, maar vorige week hoorden we wel van de NCTV dat het bij lange na niet voldoende is. Het vraagt dus, denk ik, om iets meer urgentie dan dit. Daarom vroeg ik ook om aanvullende maatregelen bovenop wat we nu al doen. Ik weet niet of de minister daar nog op komt, maar ik zou dat dus wel graag van haar willen weten.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Minister **Herbert**:
Laat ik nog eens een poging doen. We doen inmiddels een aantal dingen in de wet- en regelgeving. Zo is er de Cyberbeveiligingswet, waarmee we de digitale weerbaarheid van essentiële en belangrijke entiteiten versterken via een zorg- en meldplicht. De Wet bevordering digitale weerbaarheid is in oktober 2024 van kracht geworden en ziet op het delen van informatie over dreigingen met niet-vitale bedrijven en het stimuleren van samenwerking binnen het cyberdomein. De CRA, de Cyber Resilience Act, moet zorgen voor veilige digitale producten door het stellen van eisen op het gebied van cybersecurity, voordat die producten op de Europese markt worden gebracht. Dat zijn wat concrete dingen in de wet- en regelgeving.

We hebben daarnaast nog een aantal andere maatregelen genomen, bijvoorbeeld een subsidieregeling voor kleine mkb'ers. Die subsidieregeling heet Mijn cyberweerbare zaak en is erop gericht kleine mkb'ers, bedrijven tot 50 medewerkers, te helpen met het vergroten van hun digitale weerbaarheid. Er is inmiddels een keurmerk Digitale Basisveiligheid MKB voor ICT-dienstverleners, zodat mkb'ers die een betrouwbare dienstverlener zoeken, erop kunnen rekenen dat een zaak goed beoordeeld is. Dat keurmerk helpt daarbij. Dan is er tot slot de integratie tot één cybersecurityorganisatie van het DTC, het Digital Trust Center, in het NCSC. Sorry, het zijn weer veel afkortingen. Die organisatie is er niet alleen voor de Rijksoverheid, maar ook voor kritieke sectoren. Het niet-kritieke bedrijfsleven, inclusief het mkb, kan gebruikmaken van deze specifieke cybersecurityorganisatie.

Ik hoop dat dit al wat praktischer klinkt. Er is dus al heel wat aan loketten, hulp, regels en keurmerken, maar uiteindelijk gaat het om iets waar we het al vaker specifiek in deze commissie hebben gehad: als je meer aanbiedt, wordt het niet automatisch beter geïmplementeerd. Ik weet dat mevrouw Oualhadj er vaker aandacht voor vraagt dat juist hulp bij de implementatie nodig is om echt impact te hebben. Ik herken dat ook nu weer bij dit thema. Maar ik denk dus wel dat de campagnes die gevoerd worden, een extra stimulans kunnen zijn om gebruik te maken van de middelen die er zijn.

De **voorzitter**:
Mevrouw Oualhadj, voordat ik u het woord geef, heb ik even een mededeling. Meneer Prickaertz komt vanwege privéomstandigheden niet terug naar deze vergadering.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Een vervolgvraag. Die loketten zijn allemaal initiatieven waarbij ervan uit wordt gegaan dat bedrijven zich tot de overheid weten te wenden. Maar in maart stelde ik net als nu de vraag of de minister bereid is om een actievere vorm te ontwikkelen, zeker richting bedrijven in de digitale infrastructuur en de vitale sectoren. Kan zij actiever met hen in gesprek gaan om te zien of zij inderdaad voldoende geëquipeerd zijn, of dat nu op cyber is of op andere elementen?

Minister **Herbert**:
De vraag of ik daar bereid toe ben. Jazeker! Ik ben eigenlijk altijd bereid om me in te zetten voor acties die iets wat zo belangrijk is voor het bedrijfsleven en daarmee voor de totale Nederlandse economie en de Nederlandse samenleving helpen. Ik kan mij wel voorstellen dat bij de uitvoering een goede rol gespeeld kan worden door de werkgeversorganisaties VNO-NCW en MKB-Nederland en de brancheverenigingen. Ik

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

weet namelijk dat die zich daar nu ook al op richten. Het is overigens ook onderwerp van gesprek tussen mij en dat soort organisaties. Ik stel me dus eigenlijk een vorm voor waarin we vooral juist die inhoudelijke relaties, die al zo sterk zijn tussen die brancheverenigingen, benutten om de implementatiekracht te vergroten.

De **voorzitter**:
U kunt verdergaan met uw blokje.

Minister **Herbert**:
Het lijkt mij dan goed om naar mijn laatste mapje te gaan ...

De **voorzitter**:
Overig!

Minister **Herbert**:
... met de vragen die wat verder buiten de blokjes liggen die we net behandeld hebben. Al die vragen zijn volgens mij van meneer Flach! Hij heeft dus lang moeten wachten totdat zijn vragen aan de beurt kwamen. Blijkbaar was hij zo creatief dat ze allemaal in het mapje overig terecht zijn gekomen.

Ik begin met de buurlandentoets. Ik herken dat dit een onderwerp is dat meneer Flach vaker naar voren heeft gebracht. Hij heeft er ook beeld bij hoe dat precies zijn werkingskracht zou moeten krijgen. Hij vindt het belang hiervan groot en dat deel ik.

VNO heeft een buurlandentoets ontwikkeld. De heer Flach refereerde daar ook aan. Het klonk alsof dat een andere toets zou moeten worden, die naast de bestaande toetsen zou komen te staan. Maar wat we doen en wat ik ook een goed idee vind, is dat we de inhoud van de toets die VNO heeft voorbereid en ontwikkeld, integreren in de bedrijfseffectentoets, een al bestaande toets. Dat doen we om te voorkomen dat we toets op toets stapelen en daarmee ongewenst de regeldruk of de belasting van wie daar ook maar mee bezig is, vergroten. Het is mijn overtuiging dat de inhoudelijke lading, die ingebracht is door VNO-NCW in haar voorstel, wel degelijk overgenomen is. Er is dus niets afgedaan aan de inhoudelijke kracht ervan. Door het in te brengen in die bedrijfseffectentoets kan het tot een integraal goede werking komen.

Op 16 oktober heb ik samen met de minister van KGG en de staatssecretaris van EZK de integrale industriebrief naar de Kamer gestuurd. Daarin is aangegeven dat door middel van de bedrijfseffectentoets en de beleidsfiches standaard rekening gehouden wordt met het gelijke speelveld, precies zoals meneer Flach iedere keer benadrukt. Het is belangrijk en ik hoop daarom dat we elkaar hier steviger te pakken hebben dan misschien leek. In ieder geval was dat wel mijn intentie.

De heer **Flach** (SGP):
Ik wil hier toch even op doorgaan. Dit is hoe ik het geschetst heb in mijn bijdrage, maar ik heb eerder ook een motie hierover ingediend. Die motie heb ik aangehouden na de toezegging van de minister dat zij met een brief zou komen. De minister refereert nu aan die brief en zegt: daar staat in dat we al standaard rekening houden met het gelijke speelveld. In mijn betoog gaf ik aan dat ik dat te mager vind, omdat je met name ziet dat de stapeling van een aantal zaken problematisch is voor de industrie.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Vervolgens heb ik verwezen naar de buurlandentoets van VNO-NCW en gezegd: zouden we niet een aparte toets moeten invoeren? Het gaat mij daarbij niet om stapelen of om nieuwe dingetjes verzinnen, hoor. Ik constateer alleen wel dat de huidige bedrijfseffectentoets niet afdoende is om de stapeling van de verschillende factoren zodanig een goede plek te geven dat de industrie daar echt iets aan heeft. Mijn reactie is dus dat de brief die de minister heeft gestuurd als antwoord op mijn motie, toch te mager is. Zou de minister daarop kunnen reageren?

Minister **Herbert**:
Ik wil daar heel erg mijn best voor doen, zeg ik allereerst via u, voorzitter, tegen meneer Flach. Ik denk dat wij misschien een verschillend beeld hebben bij de vraag of de bedrijfseffectentoets veranderd is naar aanleiding van de vragen die onder anderen de heer Flach daarover heeft gesteld. Mijn beeld is dat de inhoud van de bedrijfseffectentoets veranderd is en dat de buurlandentoets, zoals die ontwikkeld is door VNO-NCW en waar u ook vertrouwen in heeft, juist geïntegreerd is in de bedrijfseffectentoets. Daarmee is de eerdere situatie, die ook beschreven is in de brief, verbeterd ten opzichte van het moment waarop hij zijn vragen stelde.

De heer **Flach** (SGP):
Twee vragen. Heeft de minister met vertegenwoordigers van de industrie gesproken over de vraag of het hun voldoende aanknopingspunten biedt om te kijken of wij de Europese beleidsruimte niet strakker toepassen dan onze buurlanden? Twee. Zou de minister in staat zijn om heel kort in een klein briefje aan te geven op welke manier het in de bedrijfseffectentoets is overgenomen? Welke elementen van de VNO-NCW-toets zijn daarin terechtgekomen?

Minister **Herbert**:
Laat ik allereerst mijn best doen om even te kijken of ik hier al in de tweede termijn op in kan gaan. Daarvoor moet ik me even laten souffleren! Als dat niet lukt, ben ik graag bereid om daar op een ander moment op terug te komen. Dat zeg ik ook omdat ik herken dat meneer Flach hier bij herhaling op terug is gekomen. Ik vraag hier inmiddels ook geregeld naar, omdat ik het belangrijk vind om serieus te nemen wat door hem hierover is ingebracht. Waardering daarvoor!

Een andere vraag van de heer Flach is of ik bereid ben om samen met de minister van Defensie — in mijn ervaring is het vaak de staatssecretaris van Defensie — op zoek te gaan naar knelpunten of, beter nog, oplossingsrichtingen om de Nederlandse industrie maximaal te laten bijdragen aan de opschaling van Defensie. Ik kan dat zeker toezeggen. Ik ben hierover regelmatig in gesprek met mijn collega's op Defensie, omdat het ook voor mij een belangrijk speerpunt is om te kijken hoe we juist de Nederlandse industrie goed toegang kunnen geven tot de behoefte die er bij Defensie is.

De knelpunten staan daarmee dus ook regelmatig op de agenda. Er zijn overigens al specifiek dingen ingericht om daar wat dingen uit de weg te ruimen. Zo is er binnen Defport — ik ga ervan uit dat meneer Flach daarmee bekend is — een specifieke redtapetafel ingericht. Dat is een mooi Engels woord, dat ik overigens pas in deze rol geleerd heb, voor het verminderen van de regeldruk en andere administratieve belasting. Dit laat maar weer zien dat deze industrie een heel internationaal veld is.

Er is dus een specifieke tafel ingericht om heel gericht belemmeringen weg te nemen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat doen we in samenwerking met betrokken partijen uit de sector en daarbij zoeken we heel gericht naar oplossingsrichtingen. Het is iets wat daar op tafel ligt, maar ik kan ook al wel vertellen dat ik heel binnenkort naar een bijeenkomst ga van deze partijen om daarmee in persoon te laten zien hoe belangrijk ik het vind dat we juist Economische Zaken en Defensie goed bij elkaar brengen. Daar liggen nou eenmaal ook kansen. Ik hoop dat meneer Flach dus voelt en ziet dat ik me hiervoor inzet en dat ik de signalen uit de industrie naar binnen probeer te halen, zodat we daar zo gericht mogelijk mee aan de slag kunnen.

De **voorzitter**:
Even nog ter informatie voor de overige leden. Aan het begin van de vergadering heb ik "drie interrupties" gezegd. Ik ben daar wat vrijer mee omgegaan bij de heer Van der Lee en u, meneer Flach. Aangezien we ruim in de tijd zitten houd ik vanaf nu niet meer vast aan die drie interrupties. U zit overigens al aan zes interrupties, meneer Flach.

De heer **Flach** (SGP):
Dank u wel, voorzitter. Dat is fijn.

Dank voor de beantwoording van de minister. Ik zie dat de minister er serieus werk van maakt. Ik kleur mijn vraag nog wel even wat in, want het gaat mij dus niet om de grotere industriebedrijven. Die hebben namelijk al vaak een aantal faciliteiten goed op orde. Ik loop hiertegen aan bij de grotere mkb-bedrijven. Waar ik tegenaan loop, zijn inderdaad de grotere mkb-bedrijven. Die moeten als ze voor Defensie produceren, ook in door Defensie geaccrediteerde veiligheidsruimtes werken, en die hebben ze gewoon niet. Daar is simpelweg ook geen ruimte voor. Een van de ideeën is om een aantal van die bedrijven in regio's te clusteren en ergens centraal een locatie in te richten die voldoet aan die eisen. Dat is een punt dat goed en praktisch op te lossen zou zijn. Netcongestie is natuurlijk veel ingewikkelder en grootser; dat noemde ik ook al. Het gaat dus echt om dit soort defensiegerelateerde eisen, gekoppeld aan het grotere mkb, dat soms net niet de voorzieningen heeft die onze grote industrieën wel hebben.

Minister **Herbert**:
Dat is eigenlijk een mooi praktisch vraagstuk. Ik kijk daar zelf als volgt naar. Ik zie een rol en verantwoordelijkheid voor de grotere partijen die deze ketens van aanleverende partijen nodig hebben, om goed na te blijven denken over en actie te ondernemen op wat er nodig is om ervoor te zorgen dat die keten goed kan bijdragen. Ik zou daar niet allereerst een rol voor mij zien. Ik vind dat grotere partijen, niet alleen in de defensie-industrie maar in alle industrieën, ook hun rol en verantwoordelijkheid moeten nemen voor het goed ontsluiten van hun keten. Dat gaat ook helpen wat betreft de weerbaarheid. Overigens, als ze daarbij steun nodig hebben, bijvoorbeeld door het creëren van regionale plekken, dan zou dit best kunnen passen binnen de regionale aanpakken die ik bijvoorbeeld op de gespreksagenda met de provincie heb staan. Ik sta dus heel erg open voor dit soort praktische insteken, waarmee we, als we allemaal een stapje vooruitzetten, dingen mogelijk kunnen maken die niet mogelijk zijn als partijen los van elkaar blijven opereren.

Meneer Flach vroeg mij nog specifiek naar het ACM-prioriteringskader als het gaat over elektriciteit. Terecht zegt hij: de netcongestieproblematiek gaan we niet generiek ophangen aan dit vraagstuk van die keten, maar is het niet jammer dat de aanleverende bedrijven niet onder het prioriteringskader vallen? Dat klopt inderdaad. De netbeheerder

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

beoordeelt of een activiteit in aanmerking komt voor prioriteringen. Ik heb inmiddels in beeld dat bedrijven die producten of diensten leveren aan Defensie niet automatisch in aanmerking komen voor een prioritaire positie. Het is nog steeds wel zo dat specifieke activiteiten — dat betreft waarschijnlijk niet de catering voor de bedrijven, maar wel de bedrijven die zien op de onmisbare onderdelen, schat ik zo in — geschaald kunnen worden onder de categorie veiligheid, en dat helpt in de prioritering. Mijn aanname is dat er daar waar het meer inhoudelijk en technologisch gedreven is, wel degelijk mogelijkheden zijn.

Dit was de beantwoording van de vragen die nog in mijn mapje overig zaten. Dit zou dus weer een moment zijn om te checken of ik daarmee goed heb geveegd.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Ik heb een heel onderwerp gemist. Dat gaat over Nexperia. Daar heb ik nadrukkelijk naar gevraagd, want dat sleept maar voort. Volgens mij hebben ze wat hulp nodig van de overheid. Dat vertellen ze mij, maar dat hebben ze de minister begin van de week ook verteld. Daaraan gekoppeld heb ik gevraagd welke inspanningen in Europa nodig zijn om backend productiefaciliteiten te creëren en of Nederland daar een actievere rol in wil pakken. Het zou trouwens in Gelderland in Nederland kunnen, maar misschien kan het ook op een andere plek, want er zullen meer bedrijven moeten instappen. Maar dat kan alleen van de grond komen als overheden zich hier hard voor gaan maken. Het kan namelijk alleen volledig geautomatiseerd. Ik ben benieuwd naar de antwoorden van de minister op die vragen.

Minister **Herbert**:
Excuses, zeg ik via de voorzitter tegen de heer Van der Lee. Deze vragen heb ik wel degelijk gehoord. Ja, Nexperia is zeker een onderwerp dat nog niet klaar is en dus zeker mijn aandacht heeft. Ik ga in twee delen antwoorden. Ik pak de vraag eerst even generiek: kunnen we bewuster zoeken naar mogelijkheden voor totale waardeketens van chipproductie? We zien dat we in Nederland onmisbare bedrijven hebben in een belangrijke waardeketen, maar we zien nog steeds dat de hele waardeketen internationaal functioneert. Kunnen we ervoor zorgen dat die meer samenkomt in Europa? Dat is iets wat nadrukkelijk op de Europese tafel ligt en waar we ons Nederlandse aandeel in nemen. En ja, we willen juist de vraagcreatie stimuleren en de keten steeds voller maken. Maar meneer Van der Lee vraagt hier heel specifiek naar één zaak, naar één bedrijf. Daar zitten ontzettend veel gevoeligheden in, op allerlei niveaus. Dat maakt dat ik mij belemmerd voel om me daar in deze zaal over uit te spreken. Ik bied wel aan om daar een technische briefing over te organiseren, zodat iedereen daarbij zou kunnen zijn en zich goed geïnformeerd kan voelen over wat nu de stand van zaken is en wat het perspectief is.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Dat is goed. Uit de woorden van de minister begrijp ik dat dat een vertrouwelijke technische briefing zal zijn. Ik snap het. Het gaat om een bedrijf. Ik vind wel dat het een beetje in contrast staat met de wijze waarop de ambtsvoorganger van de minister met dit dossier is omgegaan. Het kon bijna niet publiekelijker dan dat. Ik vind het prima om een vertrouwelijke briefing te hebben, maar wat ik ervan meekrijg, is dat er wel iets nodig is. De minister wil nog niet publiekelijk uitspreken wat er nodig zal zijn — daar kan ik me wel iets bij voorstellen — maar het gaat Nexperia niet lukken om hier zelfstandig uit te komen. Ik hoop dat we in die technische briefing dan iets meer horen over met welke

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

concrete inspanningen Nederland, mogelijk met andere partners in Europa, hier iets voor kan betekenen.

Minister **Herbert**:
Ik denk hieruit op te maken dat meneer Van der Lee in ieder geval graag komt als ik een uitnodiging stuur voor een vertrouwelijke technische briefing.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Ik mis nog een stukje beantwoording over de handelsbeschermende maatregelen rondom de Critical Chemicals Alliance. Daar heb ik vragen over gesteld. Ik snap dat de minister zegt dat het onder Buitenlandse Handel valt, maar dit is toch wel iets wat we in gezamenlijke context met elkaar moeten oppakken als het gaat over het thema van dit debat.

Minister **Herbert**:
Ik ga mij even hierop bezinnen. Ik heb inderdaad wel iets behandeld over de Critical Chemicals Alliance, maar op de specifieke vraag die mevrouw Bühler hier nog aan toevoegt, zal ik in de tweede termijn terugkomen.

De **voorzitter**:
Dan zijn we klaar met de eerste termijn van de minister. Ik ga direct door met de tweede termijn van de Kamer. U krijgt allen 1 minuut en 20 seconden. Ik begin bij de heer Flach.

De heer **Flach** (SGP):
Voorzitter, dank u wel. Dank aan de minister voor de antwoorden.

Het is goed dat we uitgebreid hebben kunnen wisselen over de betekenis hiervan voor de defensiegerelateerde industrie en de inzet die ik daarvoor vroeg voor het grotere mkb. Ik maak me namelijk met name zorgen … "Zorgen" is een groot woord, maar ik wil mij er hard voor maken dat die de boot niet missen. Die hebben we namelijk keihard nodig in die ketens, maar dat is volgende mij voldoende helder overgekomen. Ik hoop dat dat bij het werkbezoek aan de regio Drechtsteden nog een vervolg krijgt.

Het tweede punt dat ik wil noemen, is de buurlandentoets. Daarover hoop ik in de tweede termijn nog iets te horen van de minister. Omdat ik voornemens ben daar een motie over in te dienen, afhankelijk van de beantwoording, vraag ik alvast een tweeminutendebat aan. Het kan ook zijn dat dat na de beantwoording van de minister voor mij niet meer nodig is, maar wellicht zijn er meer collega's die daar nog iets mee willen doen.

Tot zover.

De **voorzitter**:
Dank. De heer Kisteman.

De heer **Kisteman** (VVD):
Voorzitter. Ik wil de minister bedanken voor de beantwoording.

We kijken uit naar de brief over NADI met ook de voorbeelden van wat wij kunnen leren van de landen om ons heen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Daar wil ik het verder bij laten. Ik weet niet hoeveel tijd de minister voor de tweede termijn nodig heeft, maar ik verlaat zo meteen het debat om nog even wat te kunnen eten voordat ik naar het volgende debat ga.

De **voorzitter**:
Mevrouw Oualhadj.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):
Voorzitter, dank u wel. Ik wil de tweede termijn graag nog even benutten om het te hebben over de energieopslag en de batterijen die daar een rol in kunnen spelen. Ik las vorige week in de brief dat Nederland een ambitieuze doelstelling heeft: in 2040 moet de capaciteit van batterijen die verbonden zijn aan het stroomnet 50 keer groter zijn dan nu. Maar wie die stroom opslaat in batterijen uit China, haalt juist weer afhankelijkheid binnen. In diezelfde brief lees ik daar helaas niets over, terwijl het ministerie van EZ die agenda wel coördineerde. Misschien nog een reflectie van de minister daarop. Hoe gaan we al die veelbelovende start-ups in deze specifieke sector, die het zelf niet lukt om te groeien, helpen om bij te dragen aan deze doelstelling?

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Mevrouw Bühler.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Ik wil het nog even hebben over die ervaren regeldruk, maar allereerst: dank aan de minister voor de beantwoording.

Ik wil toch nog even kijken naar de doorlooptijden van de exportcontrole. Wij krijgen namelijk signalen dat de terugkerende exporttransacties niet altijd heel effectief worden afgehandeld. Ik zou heel graag aan de minister willen vragen of zij kan toezeggen dat zij samen met haar collega van Buitenlandse Handel op korte termijn in gesprek gaat over deze knelpunten, daarbij ook de mogelijkheid van een fast track bekijkt en kijkt naar globale vergunningen; dat zou ook echt helpen.

Dan nog iets in relatie tot de Wet vifo. Het bereik is uitgebreid. Wordt de uitvoeringscapaciteit dan ook in gelijke tred uitgebreid? Wij krijgen steeds signalen dat het lang wachten is op een reactie hierop. Dat zouden we graag willen verhelpen.

Ten aanzien van de kritieke grondstoffen: dank voor de beantwoording, maar ik zou het heel fijn vinden als inzichtelijk wordt gemaakt, het liefst middels een brief, op welke manier Nederland nu bijdraagt en welk aandeel Nederland nu oppakt binnen de Europese benchmarks. Zou de minister dat kunnen toezeggen?

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan gaan we luisteren naar de heer Van der Lee.

De heer **Van der Lee** (PRO):
Dank, voorzitter. Dank aan de minister voor de beantwoording.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik heb volgens mij nog een antwoord tegoed op de vraag of het verminderen van grondstofafhankelijkheid via circulaire oplossingen een expliciete investeringsprioriteit wordt van dit kabinet. Ik heb mijn zorgen over de financiering, zowel in Europees verband als in Nederland, al verwoord, maar er zijn ook nieuwe instrumenten. Krijgt dit nou voldoende plek? Dat is mijn vraag.

Ik ga ook graag in op het aanbod voor een vertrouwelijke technische briefing over Nexperia.

Ik wil wel echt aandringen op iets meer sturing als het gaat om het vormgeven van Nederland als launching customer. Dat betekent niet dat je moet opleggen welke inkopen er exact bij welk bedrijf moet worden gedaan, maar ik vind dat het op dit moment niet goed gaat. Er zijn mogelijkheden, maar het ontbreekt aan kabinetsbrede sturing hierop waardoor dit onvoldoende van de grond komt. Als er straks in Europa stappen worden gezet wat betreft "buy European", of iets breder dan dat, dan moet je die ook implementeren, bijvoorbeeld in je procurement. Ik wil de minister dus oproepen om daar toch proactief mee aan de slag te gaan samen met collega's. Het maakt mij niet uit of dat nou wel of niet in de taskforce gebeurt; voor mijn part gebeurt het binnen de volledige ministerraad. We moeten ervoor zorgen dat we onze eigen Europese bedrijven helpen, zeker de bedrijven die strategisch nodig zijn voor de toekomst, maar nu het onderspit delven door Chinese bedrijven die op alle mogelijke manieren, legaal en illegaal, veel te veel steun krijgen.

De **voorzitter**:
Ik wil de minister vragen hoeveel tijd zij nodig heeft. Er zijn nog een aantal vragen gesteld. Een kwartier, hoor ik.

Dan schors ik de vergadering tot 12.40 uur.

De vergadering wordt van 12.23 uur tot 12.40 uur geschorst.

Voorzitter: Oualhadj

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Zoals u ziet, is de voorzitter vervangen door mijzelf. Dat heeft niets te maken met de interesse van de vorige voorzitter, maar die moest zelf helaas door naar een ander debat. Zij heeft het hamertje aan mij overgedragen. We gaan het dus op deze manier doen. Ik heb dit trouwens nog nooit eerder gedaan, dus ik zal ongetwijfeld een paar foutjes gaan maken. Ik word gelukkig ondersteund.

Het woord is aan de minister voor haar beantwoording in de tweede termijn.

Minister **Herbert**:
Dank, voorzitter. Ik heb enorme waardering voor de flexibiliteit. Ik loop gewoon per persoon de vragen langs die er nog gesteld zijn.

Ik begin bij de heer Flach. Ik voerde met hem het gesprek over de landentoets. Door de extra informatie die ik net nog even kreeg, ben ik gaan begrijpen dat wij verschillende beelden hebben van de stand van zaken. Daarom lijkt het mij goed om in een brief de zaken beter bij elkaar te brengen. Die brief zeg ik toe, en wel op zo'n manier dat we een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

tweeminutendebat daarover niet nodig maken; dat zegt dan ook iets over de timing. Ik zal dit met de heer Flach afstemmen.

Dan heeft de heer Prickaertz mij nog gevraagd om een specifieke toezegging over iets wat ik in de brief zou gaan meenemen. Dat ging over de waardevolle materialen die uit reststromen gehaald kunnen worden. Hij noemde zelf een concreet voorbeeld over de stof germanium. Ik herken dat er allerlei bedrijven zijn die een groot potentieel hebben als het gaat om de leveringszekerheid van kritieke materialen en dat het dus heel nuttig is om te kijken hoe we gerichte knelpunten weg kunnen halen voor die bedrijven, om zo die reststromen te kunnen aanboren. Ik zal dat punt dus meenemen in de voortgangsbrief over circulaire economie. Ik noemde al dat ik in die brief ook over de uitkomsten van het NMO zou rapporteren. Ik vind het wat lastiger om te beoordelen of ik in die brief ook specifiek op allerlei bedrijven in moet gaan. Het lijkt me misschien goed om daar in die brief in iets generiekere termen over te spreken. Ik zal dat overigens doen in afstemming met de staatssecretaris van KGG.

Mevrouw Oualhadj vroeg naar de Chips Act 2.0. De vraag was hoe het nou zit met de uitvoering van de motie. We geven uitvoering aan de motie door ons in de onderhandelingen over de Chips Act 2.0 te richten op de bredere versterking van de waardeketen, ook op het gebied van legacychips. In het voorstel zou pijler 2 in die Chips Act 2.0 ruimte bieden om investeringen te doen in legacychips. Het kabinet ondersteunt dat ook. Dat is de meest concrete beantwoording die ik nu kan geven.

Mevrouw Oualhadj, in uw rol als vertegenwoordiger van D66 vroeg u ook naar batterijen. U benoemde een terecht punt: als we steeds afhankelijker worden van batterijopslag, hoe voorkomen we dan dat de kwestie waar die batterijen dan vandaan komen, ons eigenlijk maar overkomt? Het kabinet zet zich, met een publieke bijdrage van 300 miljoen in het Groeifondsproject Material Independence & Circular Batteries, ervoor in om juist die batterijsector in Nederland te stimuleren. Daarbinnen zijn innovatieve batterijbedrijven voor langeduuropslag een heel belangrijke pijler. Ik kan me zomaar voorstellen dat die partijen juist interessant zijn als het gaat om die grote nieuwe vraag die ontstaat op het gebied van batterijen. In de DEI+-regeling is ook iets voorzien waar juist deze innovatieve batterijbedrijven voor langeduuropslag gebruik van kunnen maken. Het Groeifonds en de DEI-regeling zijn er om de kans zo groot mogelijk te maken dat die industrie zich kan opwerpen als de oplossing voor die nieuwe, groeiende behoefte.

Mevrouw Bühler vroeg mij, in het kader van regeldruk, om toch nog eens diepgravender te kijken naar die exportcontroles. Zij gaf aan dat er te veel signalen zijn dat daar onnodig veel tijd voor nodig is. Heel concreet noemde mevrouw Bühler een bepaalde gedachte over een fast track; zij vroeg of zoiets mogelijk zou zijn. Ik zou op dit moment nog niet in willen gaan op een vorm, want dat is niet mijn allereerste verantwoordelijkheidsgebied. Dan zou ik dus ook over de grens gaan. Ik wil wel mijn toezegging herhalen dat ik hier met mijn collega van BHOS echt in ga duiken. Ik vind het namelijk naar om te horen dat er een gevoel is dat er onnodig tijd verstrijkt in die aanvraag. Ik herhaal dus mijn toezegging daarop.

Dan iets over de kritieke grondstoffen. Mevrouw Bühler vroeg mij of ik preciezer kan definiëren wat nou de bijdrage van Nederland is als het gaat om die EU-benchmarks. Het kabinet is in de brief van juli ingegaan op de generieke inzet ten aanzien van de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Grondstoffenstrategie. Die doelen zijn niet op nationaal niveau gedefinieerd. Dat schijnt in technisch opzicht lastig te doen te zijn. Nederland draagt in generieke zin bij met een focus op strategische projecten, raffinage en recycling. We steunen ook business development. We kijken naar het aanpassen van subsidies en naar maatwerk voor de heel kansrijke projecten. Dat is het meer generieke antwoord dat ik net ook gaf. De vervolgvraag van mevrouw Bühler kwam daaruit voort. Misschien is het dus nuttiger om te kijken wanneer het eerste moment is waarop ik met een voortgangsrapportage kan komen op die CRM-aanpak. Die voorzie ik in het eerste kwartaal van 2027. Ik hoop dat daar dan een wat concretere, meer kwantitatieve beantwoording in kan komen te staan.

Ten slotte vroeg mevrouw Bühler naar de Wet vifo. Zij benoemde een specifieke zorg op het moment dat je het toepassingsbereik uitbreidt. De vraag was namelijk: "Moet diezelfde groep mensen nu mogelijk een groter aantal cases gaan behandelen? Wat betekent dat voor de doorlooptijden?" Ik herken dat doorlooptijden belangrijk zijn om bedrijven kansen te geven. Het goede nieuws is dat inderdaad voorzien is dat de groep die werkzaam is binnen het BTI wordt uitgebreid. Daar zijn bepaalde competenties voor nodig, en die zijn ook gevonden. Die groep wordt dus groter. Het BTI richt zich tot nu toe juist aan de voorkant op heel transparant maken richting bedrijven hoe die termijnen in elkaar zitten, om verrassingen te voorkomen. Het zorgt er ook voor dat iedereen weet wat er op welk moment aangeleverd moet worden zodat die procedures heel soepel verlopen. Mijn indruk is dat de termijnen die gesteld zijn, ook gehaald worden. Ik realiseer me heel goed dat er dingen kunnen gebeuren waardoor dat soms door externe omstandigheden toch lastig is. Ik herken de spanning die er zit tussen enerzijds de zorgvuldigheid die gevraagd wordt in het proces en anderzijds de haast die ermee gemoeid is. Weet in ieder geval dat ik een regulier voortgangsoverleg heb met deze groep over de casuïstiek en dat dit ook mijn aandacht heeft.

Ach, wat jammer nou; de heer Van der Lee moet weg. Ik had moeten beginnen met de beantwoording van zijn vragen! Excuses, meneer Van der Lee.

De **voorzitter**:
Dit leidt tot een vraag van mevrouw Bühler.

Minister **Herbert**:
O! Een vervolgvraag. Sorry.

De **voorzitter**:
Ik zou haar graag de gelegenheid willen geven om die te stellen.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Ik ben heel blij met de beantwoording van de minister. Ik snap ook dat het moeilijk is om zaken goed af te stemmen en goed in kaart te brengen. U kent me inmiddels; ik ben echt een pragmaticus. Maar wordt er ook weleens gedacht aan gewoon echte klantreizen? Wij gaan niet direct over de uitvoering, maar ik vraag me echt af … Wij horen soms dat er aan de kant van de uitvoerders de beleving is dat zij goede dingen doen, maar dat de mensen die er gebruik van maken dan zeggen: dit loopt helemaal niet in de pas. Is het niet goed om daar instrumenten voor in te zetten, zodat je die verwachting op de juiste manier kunt stroomlijnen? Ik zou daar wel een pleidooi voor willen houden. We hebben het nu bijvoorbeeld over uitvoering onder de Wet vifo, maar dit zou ook zomaar kunnen gelden voor andere onderdelen, zoals de exportcontrole.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Laten we zaken meer oplijnen.

Minister **Herbert**:
Ik herken dat mevrouw Bühler vanuit een klantgericht perspectief denkt. Dat spreekt mij heel erg aan, dus dank voor de suggestie om deze insteek nog weer eens extra onder de aandacht te brengen. Die wil ik ook zeker zelf ter harte nemen en ik beloof dat ik die in zal brengen in de gesprekken. Ook ik vind het belangrijk dat we dingen die zo belangrijk zijn voor ons algehele doel niet zo vervelend maken dat mensen er bijna tegen willen zijn. Het is niet het leukste dat je kunt tegenkomen als bedrijf, maar hoe kun je er op z'n minst voor zorgen dat de ervaring daarin prettig is? Dat is de vraag waar mevrouw Bühler mij op wijst. Ik neem die mee.

Vanuit de heer Van der Lee was er een generieke oproep over hoe we er nou voor zorgen dat we ons als land richten op de launchingcustomerrol die we hebben, om onszelf wat betreft de doorbraken die we nodig hebben op bepaalde industrieën, dingen die ons samen weerbaarder maken, te helpen met zo'n gedachte. Ik heb daarbij al aangegeven dat de insteek die wij doen vanuit Nederland in Europa, maar die ik ook nastreef in Nederland, er eentje is om juist vanuit vraagcreatie dingen los te trekken. Dat is ook nodig bij een circulaire economie en bij die Europese focusgebieden waarop we onze eigen waardeketens groot willen maken. Dus ja, wij nemen als Nederland een voortrekkersrol op vraagcreatie en pleiten in Europa dus bijvoorbeeld ook voor productnormen, verplichte labels en transitiepaden voor de industrie. Dat komt bijvoorbeeld terug in de Industrial Accelerator Act, waarbij we hogere normen voor koolstofarme producten willen hebben, verplichte labels om consumenten te informeren en publiek-private samenwerking om vraaginstrumenten voor EII vorm te geven. Dat richt zich specifiek op energie.

Daarmee hebben we hopelijk de trend te pakken waar meneer Van der Lee mij ook op probeerde te wijzen, want ik geloof daarin. Je moet ervoor zorgen dat de afzetmarkt gecreëerd wordt zodat daarmee bepaalde investeringen lonen die je nodig hebt om transities door te zetten. Als dan de gewetensvraag is of we dat dan altijd en overal doen, dan is het antwoord: nee. We proberen namelijk ook iets anders in balans te brengen, wat ook gaat over toegang voor meerdere bedrijven. Het kostenpeil moet ook op enige manier wel blijven meewegen. Ik ben voorstander van het heel gedegen doen van die weging. Ikzelf zie er dus vanuit mijn ministerie op toe dat de instrumenten die daarvoor beschikbaar zijn ook echt gebruikt worden. Ik denk ook dat we er in de komende jaren misschien nog wel een tandje bij moeten doen om nog secuurder op die vraagcreatiekant te zitten, dus daar wil ik mij ook voor inzetten.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Het was een vraag van de heer Van der Lee, maar ik ga er toch even op door. We hebben het namelijk ook gehad over het launching customership, waarin de overheid een grote grol kan spelen om daadwerkelijk die vraag in te vullen. Kunt u daar nog iets over toelichten?

Minister **Herbert**:
Dat is eigenlijk wat ik zelf ook als een vorm zie die je gebruikt om die vraagcreatie te stimuleren daar waar je zelf de inkoper bent. Mijn antwoord was dus bedoeld om juist kleuring te geven aan hoezeer ik herken dat de overheid hierin kansen heeft. Die kansen zijn er om bepaalde bewegingen te stimuleren, sneller mogelijk te maken. Ik heb ook

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

proberen te vertellen dat dat altijd in balans moet worden gebracht met andere belangen die er zijn, die ook belangrijk zijn voor de belastingbetaler in Nederland. Hoe die dingen met elkaar in balans gebracht worden, is nu al een afweging. Ik zorg ervoor dat die op allerlei manieren gedegen gemaakt wordt. Ik denk dat ik ook al een beetje kleuring heb gegeven door te zeggen dat ik denk dat die misschien nog wat vaker moet gaan verschuiven naar het nog sneller helpen van transities.

Voorzitter, daarmee ben ik door de antwoorden die ik nog bij me had heen.

De **voorzitter**:
Dan kijk ik even de zaal in om te zien of dat nog leidt tot een laatste restvraag bij mevrouw Bühler.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Het was wel heel gezellig zo!

Heb ik het toch mis? Ik heb gevraagd, in relatie tot de Critical Chemicals Alliance, welke maatregelen we nu al kunnen nemen, en of de minister in Europa wil aandringen op snelle uitvoering met een duidelijk tijdpad, in relatie tot de handelsmaatregelen. Heb ik dat niet gehoord?

Minister **Herbert**:
Als mevrouw Bühler het op deze manier formuleert, dan herken ik dat ik heb gepoogd dit te beantwoorden in het eerste blokje, dat over grondstoffen ging. Daarin heb ik toen inderdaad gezegd dat Nederland vanuit de Critical Chemicals Alliance pleit voor een spoedige invoering van alles wat er afgesproken is, zowel in beleid als in de uitvoering, en dat we het vanuit Nederland ook belangrijk vinden dat dat uniform wordt ingevoerd in alle lidstaten. Dat was het antwoord dat ik toen heb gegeven. Ik heb daar geen preciezere invulling van.

De **voorzitter**:
Dan zijn we, vermoed ik, aan het einde gekomen van dit debat. Ik ga proberen een samenvatting te geven van de toezeggingen die zijn gedaan door deze minister.

- Ik begin met de toezegging dat de Kamer begin 2027 een brief ontvangt over de voortgang circulaire economie, waarin vragen van de leden worden meegenomen.
- De tweede toezegging die ik noteer, is dat de minister in het voorjaar van 2027 bij de voortgangsbrief over economische veiligheid ook de uitkomsten en risico's bij subsidieverlening meeneemt.
- De derde toezegging, gericht aan de heer Flach, hangt een beetje samen met de vraag of er wel of niet een tweeminutendebat komt, maar de toezegging is een brief over de landentoets. Daarover gaat de minister als het goed is in gesprek met de heer Flach.
- De vierde toezegging die ik noteer, is dat de minister in de volgende voortgangsrapportage, in het eerste kwartaal van 2027, ingaat op de CRMA. Daarin wordt ook nader ingegaan op de kwantitatieve beantwoording van de vragen van mevrouw Bühler.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik kijk even rond om te zien of ik het zo dan allemaal goed samenvat. Ik zie vertwijfeling bij mevrouw Bühler.

Mevrouw **Bühler** (CDA):
Ja, voorzitter, dat ziet u heel goed. Volgens mij heb ik de minister ook horen zeggen dat ze een toezegging doet om de exportcontrole samen met de minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking beter in te vullen.

Minister **Herbert**:
Dat klopt.

De **voorzitter**:
Ik zie dat de minister knikt. Die voegen we dus nog toe aan dat lijstje. Dank aan mevrouw Bühler voor de scherpte. Daarmee zijn we …

Minister **Herbert**:
Ik heb nog één aanvulling, als dat mag. Dat ik in mijn verdere invulling van het NADI ook inga op het onderwerp intellectueel eigendom was overigens een herhaalde toezegging. Het is inderdaad geen nieuwe afspraak, want het is ook al in het NADI-debat benoemd. Het is herhaald aan de orde geweest.

De **voorzitter**:
Mij wordt toegefluisterd dat dat helemaal klopt, dus daar ga ik dan ook van uit. Ik denk dat we daarmee aan het einde gekomen zijn van dit debat. Ik wil alle leden aan de zijde van de Kamer bedanken. Ik wil ook de minister, de ondersteuning, alle ambtenaren die hard hebben gewerkt op de achtergrond en natuurlijk de mensen die op de publieke tribune en thuis hebben meegekeken bedanken. Dank u wel.

Sluiting 13.00 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl